

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

נח תשב"ז (חלק ב')

הפוך רשעים ואינם, ובית צדיקים יעמוד

- ביאור ב' מעמים שבפסוק על המבול, ענין החמם וענין ההשחתה.
- ענין השחתת הבעלי חיים בדור המבול • חשיבות הכל פיהם של תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא, דאף כשחוטא אין עושה רושם כל כך • אריז"ל: דור המבול היו נפשות גבוהות, ונתקנו אחר כך כשנתגלגלו בם' רבוא ישראל במצרים • ישמה משה: הדגים לא מתו במבול, לפי שקודם המבול לא היה עדיין גלגול נפשות בני אדם בדגים • כשהחיים אינם מתקנים נשמות המתים המגולגלים, הם גוזלים את המתים • במדרש: היו עוד צדיקים בדור המבול, ונסתלקו מקודם כדי שלא יתפללו על דורם • זרע קודש: מבול בנימטריא חסדו, שהיה חסד גדול מה שנאבדו מן העולם, וכזה היה אפשר להיות קבלת התורה • נח היה בו נשמת משה, וכחו נמשך לנצח באתפשטותא דמשה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק



יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

★ ★ ★ ★ ★ קבלאר (20 מינוט מתוך 68)

לשון קדשו - קונטרס שייב (חלק ב)

לשון קדשו:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 1 → 2 → 27.2

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 807 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל שווארטץ הי"ו (כ"ר שמואל)
לנישואי בנו החתן יודא נ"י
עב"ג בת הר"ר מאיר יעקב כ"ץ הי"ו

הר"ר משה נפתלי הירצקא פריעדמאן הי"ו
לנישואי בנו החתן אברהם נ"י - עב"ג בת
הרב נפתלי הירצקא שטערן שליט"א

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזַכָּרוֹן •

הרה"ח ירא אלקים, עניותו ובעל מדות, קבע עתים
לתורה ולתפלה, מודקדק במצות קלה כבחמורה

רבי יצחק ע"ה גלאנץ
ב"ר יהושע יהודא ז"ל
נפטר ב' חשון תשע"ד



הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזוגתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל



KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בפרשת השבוע

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ, וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת.

ב

קושיא א

'אֵלֶּה' תּוֹלְדֹת נֹחַ, אמרו חכמי"ל כל מקום שנאמר 'אֵלֶּה' פוסל את הראשונים, וכאן נתכוין לפסול דור המבול. אמנם הקשה באור החיים הק' שלא היה צריך להודיע זה, שמוכן מאיליו שכבר נפסלו איך האב שוין געשמועסט נעכטן*, 'אֵלֶּה' תּוֹלְדֹת נֹחַ, [כל מקום שנאמר] 'אֵלֶּה' פוסל את הראשונים, איז דאך אַ פֿלל אין חכמינו ז"ל.^א
(א) [אין] דער אור החיים הקדוש פרעגט, וואָס דאָרף ער מיר דערציילן [כאן לפסול] דאָס פריעריגע דור, אַז דאָס דור המבול קומט עס פֿסל'ען. [והלא] ס'שטייט דאך ארויס אין פסוק דערנאך וואָס ס'האָט זיך געטון [בדור המבול, און] וואָס זיי זענען.

ג

קושיא ב

במדרש מביא לכאן הפסוק הַפּוֹף רָשָׁעִים וְאִינָם, זה דור המבול, ובית צדיקים יעמד, זה נח ובניו. ויש להבין מה ענין לשון 'הַפּוֹף' בזה
(ב) דער מדרש זאָגט, אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, זה שאמר הכתוב (משלי יב, ז) הַפּוֹף רָשָׁעִים וְאִינָם, זה דור המבול, וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֵד, זה נח.
דאָרף מען פֿאַרשטיין וואָס הייסט עפעס [דער לשון] 'הַפּוֹף' רָשָׁעִים, [להבין מה שדורש לשון הפיכה דייקא].

ה

קושיא ד

באומרו פי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, דהיינו גם הבעלי חיים. מצינו בדברי חכמי"ל ב' דיעות, דבגמרא משמע שבני אדם החמיארו גם הבעל חיים ובמדרש משמע שהבעלי חיים מעצמם חטאו בשאינם מינים וּתְשַׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹקִים וגו', וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה פִּי הַשָּׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכָהּ עַל הָאָרֶץ.
לכאורה ברויך מען פֿאַרשטיין [כוונת הפסוק פי השחית כל בשר, דבפשטות] זעט אויס

^א בסעודת ליל שב"ק נח. והדרוש ההוא נדפס בדברי יואל בפרשתו (עמוד קכב-קכז), וראה קושיא זו שם בקושיא א' (בעמוד קכב), אבל רבינו לא סיים התירוץ על זה בליל שב"ק, והשלימו כאן בסעודה ג', וכנזכר בדבריו להלן באות קנב. ועל פי תירוץ רבינו כאן באות קיח-קכג, נשלם התירוץ בדברי יואל (עמוד קכו, ד"ה וז"ש) על הדרוש דליל ללש"ק, עיין שם.

^ב בשמות רבה (ל, א): אמר רבי אבהו, בכל מקום שכתוב 'ואלה' מוסיף על הראשונים, ובכל מקום שכתוב 'אלה' פוסל את הראשונים, כיצד וכו' כיוצא בו אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, ומה פסל, דורו של אנוש ודור המבול וקין וחביריו.

^ג באור החיים הק' (ו, ט): אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ. אומרו 'אֵלֶּה', שיויר על פיסול זולתם, יש מקום לומר שנתכוין לפסול דורו, אלא שלא היה צריך להודיע זה, שכבר נפסלו ונחתמו לימחות. אכן יתבאר וכו' [עיי"ש ד' תירוץ לפי דרכו].

^ד בבראשית רבה (ל, א): אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים, הדא הוא דכתיב (משלי י, כה) כַּעֲבוֹר סוֹפָה וְאִין רָשָׁע וְצַדִּיק יִסּוֹד עוֹלָם. כַּעֲבוֹר סוֹפָה וְאִין רָשָׁע, זה דור המבול, וְצַדִּיק יִסּוֹד עוֹלָם זה נח. הַפּוֹף רָשָׁעִים וְאִינָם וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֵד (שם יב, ז), הַפּוֹף רָשָׁעִים וְאִינָם זה דור המבול, וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֵד זה נח, הדא הוא דכתיב אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ.



[שמרבה גם בעלי חיים, ווי] זיי זאגן טאָקע [אז] פון דאַנעט איז געדרינגען, פון דעם זעט מען אַז ס'איז געווען [גם בהם חטא] עריות^ה, [וזהו שאמר] **כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר**, [ופירש רש"י אפילו במה] חיה ועוף נזקקים לשאינם מינם.

ו

דאָ איז צוויי [דיעות בזה].

פון די גמרא' זעט אויס [אין] **כִּי הִשְׁחִית**, אַז זיי אליין [אנשי דור המבול] האָבן מרביע געווען [הבהמות וחיות] מין על שאינו מינו.

ווידער אין די מדרשים' זעט מען אַז פון 'זיך אליין' זענען זיי אזוי געווען [הבהמות וחיות עצמן. ווייל] ס'האָט געהאַט **הַשְּׁפָעָה** [חטאי הבני אדם, לקלקל גם טבע הבעלי חיים להחטיאם, ועל זה נאמר] **כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר**.

ז

[וכן] ווען זיי זענען אַרויס פון דער תיבה, [שטייט (ח, יט) **כָּל הַחַיָּה כָּל הָרֶמֶשׂ וְכָל הָעוֹף וְגו'**] **לְמַשְׁפַּחְתֵּיהֶם יֵצְאוּ מִן הַתֵּבָה**, זאָגט דאָךְ רש"י^ה [דאָרט] אויך, **שֶׁקָּבְלוּ עֲלֵיהֶם** [אז] זיי זאָלן נאָר דבוק זיין בְּמַשְׁפַּחְתֵּיהֶם^ט.

ח

אמנם לדעת המדרש יש להבין דהלא הם אינם בעלי דיעה ובעלי בחירה, ולמה חטאו. אלא שעל זה יש לומר, דמכא חטאי בני אדם נשפּעו גם המה לרוע, ונתהפך טבעם לחטא.

ד [אמנם] לכאורה [קשה על זה, דהלא] בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת זענען דאָךְ נישט קיין בְּעָלִי בְּחִירָה, [און] נישט קיין בְּעָלִי דְעָה [לחטוא, או לקבל עליהם שלא לחטוא].

ט

[נאָר] ס'קען זיין [ווייל] ס'ברענגט אַרויף [אויך אויף זיי די] **הַשְּׁפָעָה** פון די וועלט. אזוי ווי איך וועל ווייטער' שוין זאָגן אויף דעם, וואָס דער רמב"ן זאָגט^א [בפרשת בחקותי, שמצב הבעלי חיים תלוי ומשתנה לפי מעשי בני אדם].

^ה שעל זה מורה לשון השחית, וכפירוש רש"י בפסוק דלעיל (יא, יב) **יִתְשַׁחֲתוּ הָאָרֶץ**, לשון ערוה ועבודת אלילים.

^א בגמרא סנהדרין (קח): **כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ**. אמר רבי יוחנן, מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה, והכל על אדם ואדם על הכל.

^א בבראשית רבה (כח, ח): רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון אמר, הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב, והתרנגול היה מהלך אצל הטווס, הדא הוא דכתיב **כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר**, השחית כל 'אדם' אין כתיב, אלא כי השחית כל 'בשר'. רבי לוליאני בר טברין בשם רבי יצחק אמר, אף הארץ זינתה, היו זרעין לה חטין והיא מפקא זונין וכו'.

ובתנחומא (סימן יב): ואף הבהמה קלקלו לשאינן מינן, הסוס על החמור והחמור על הסוס, והנחש על הצפור, שנאמר **כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר**, כל אדם לא נאמר, אלא כל בשר. לפיכך וימח את כל היקום אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מאדם עד בהמה וכו'.

^ב ברש"י (ח, יט): **לְמַשְׁפַּחְתֵּיהֶם**. קבלו עליהם על מנת לידבק במינן.

^ט ועיין בפ"י הרא"ם שם, שדרש זה אתיא רק להדיעה שבמדרש שהבעלי חיים מעצמם חטאו, ולאחר המבול חזרו בטבעם שלא לחטוא בשאינו מינן.

^ז בהקדמה לשוב קושיא יא-יג (שירדפס אי"ה בחלק ג' של הקונטרס).

^א ברמב"ן בחקותי (כו, ו): **וְהַשְׁחִית חַיָּה וְעוֹף מִן הָאָרֶץ**. על דעת רבי יהודה (תורת כהנים בחקותי שם) שאמר מעבירין מן העולם, הוא כפשוטו, שלא יבואו חיות רעות בארצם, כי בהיות השבע וברכות הטובה והיות הערים מלאות



אבל מה שבפסוק אומר זאת לנתינת מעם על המבול, זה צריך ביאור, דכיון שאינם בעלי בחירה ובעלי דיעה, אם כן כמה נחשב הוא חטאם, שעבור זה יבוא המבול

נָאֵר אֵין פִּסּוּק זַעַט אוֹיִס אֶז דַּעַר עֵיקַר אִיזוּ גַעוּזֶען, וַיֵּרָא אֱלֹקִים וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה, [זאָגט ער] אַ טַעַם [דַּערוּיף ווייל] כִּי הִשְׁחִית 'פֶּל בֶּשָׂר' [גם החיה והעוף. ולכאורה קשה] ס'איז אַסאַךְ מַעַר [חמור] דִּי עֲבִירָה פֿונעם מַעַנְטש, [וואָס] ער איז אַ פֿעל בַּחֲרָה, מ'האַט אים געגעבן דַּעַת ער זאָל מוֹשֵׁל זיין איבער זיך. [מה שאין כן] בַּהֲמֹת וְחַיִּית זַעַנען נִישַׁט מַצָּחָה, [און] זיי זַעַנען נִישַׁט קיין פֿעל בַּחֲרָה, און נִישַׁט קיין פֿעל דַּעַת. [וכעין] ווי די גמרא זאָגט² [וועגן די חשיבות פון] הָבֵל פִּיהֶם של תינוקות של בית רבן, [וואָס] זיי האָבן נִישַׁט קיין חָטָא [לפי שאין בהם דַּעַת, ואינם מַצָּחִים]. נו [לכאורה] פֿאַרוואָס איז [דאָס] אַ כָּלֵל [שאין חטא בתינוקות], פֿאַרוואָס, [אמנם הכוונה] ווייל זיי זַעַנען נאָכנישט מַצָּחָה, [וממילא] מַאָכט נאָכנישט אַזאַ רוֹשֶׁם דַּעַר חָטָא³ [אפילו באם חוטאים]. הָגַם ס'שאַדט זיי אויך⁴ [אם חוטאים], אָבער ס'איז נִישַׁט אַזאַ רוֹשֶׁם [כמו בגדול].

אדם, לא תבאנה חיות בישוב. ועל דעת רבי שמעון (שם) שאמר משביתן שלא יזיקו, יאמר והשפתי רַעַת החיות מן האָרץ. ○ והוא הנכון, כי תחיה ארץ ישראל בעת קיום המצות, כאשר היה העולם מתחילתו, קודם חטאו של אדם הראשון, אין חיה ורמש ממית אדם, וכמו שאמר (ברכות לג.) אין ערוד ממית אלא חטא ממית. וזה שאמר הכתוב (ישעי' יא, ח) וְשָׁעֲשַׁע יוֹנָק עַל חֹר פֶּתֶן, וכן ופָּרָה רֹבַח תִּרְעָנָה [תִּחְדוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִּיקוּ] וְאֶרְיָה כִּפְקָר יֹאכֵל תֶּבֶן (שם ז, ט), כי לא היה הטרף בחיות הרעות, רק מפני חטאו של אדם, כי נגזר עליו להיות טרף לַשְׁנִיָּה, והוֹשֶׁם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר, וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט, ג) וְיִלְמַד לְטָרְף טָרְף אָדָם אֶכֶל. ○ והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה, דכתיב (בראשית א, ל) וְלָכֵל חַיַּת הָאָרֶץ וְלָכֵל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלָכֵל רוֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נִפֵּשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֹשֶׂב לְאֹכְלָה, ואמר הכתוב (שם י' ו' ח) וְהָיָה כֵן, כי הוא הטבע אשר הוֹשֶׁם בהם לעד. ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית, כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (נח ט, ה) וְאָךְ אֶת דַּמְכָם לִנְפֹשְׁתֵיכֶם אֲדִירֶשׁ וְגו' אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם, ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה, נשאו על מנהגם לטרוף. ובחיות ארץ ישראל על השלימות, תשבת רעת מנהגם, ויעמדו על הטבע הראשון אשר הוֹשֶׁם בהם בעת יצירתם, וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (רמב"ן שם ט, ט). ○ ועל כך אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי, שישבו השלום בעולם, ויחולל הטרף ורעת ההבמה וכל הרמש, כאשר היה בטבעם מתחילה. והכוונה היתה בו על חזקיהו, שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד.), ולא עלתה זכותם לכך, ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא.

² בגמרא שבת (קט"ז): אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (דברי הימים א' טז, כב) אֶל תִּגְעוּ בְּמִשְׁחֵי וּבִנְבִיאֵי אֵל תִּרְעוּ, אֶל תִּגְעוּ בְּמִשְׁחֵי אֱלֹהֵי תִינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן, וּבִנְבִיאֵי אֵל תִּרְעוּ אֱלֹהֵי תִינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאביי, ידידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא.

³ וכן הביא בפרשת דרכים (דרוש ב) בפס מהר"ש יפה [בעל יפה תואר] וז"ל: והקשה מהר"ש יפה דמאי פסקא שהתינוקות אינם חוטאים ואביי ורב פפא חוטאים, דקאמר רב יהודה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. ותירץ, דאדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ), אלא שהתינוקות אע"פ שחוטאים לא נחשב לחטא, משום דאין להם עונש על זה, וחשיב כאלו לא חטאו. ○ ואע"ג דאמרין (שבת פט:) דבית דין של מעלה אינם מענישים פחות מכן עשירים, והכא משמע דדוקא משום תינוקות העולם מתקיים. ותירץ הוא לא קשיא, דנהי דאינם מענישים בדניי שמים, כיון דבדניי אדם מיהא מענישים, אלא מטיבים לאחרים בשבילם, כיון דבדניי אדם מיהא חייב.

⁴ וכמבואר ברמ"א (או"ח שמג, א): וקטן שהכה את אביו, או עבר שאר עבירות בקטנותו, אע"פ שאין צריך תשובה כשיגדל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אע"פ שעבר קודם שנעשה בו עונשין (פסקי מהרא"י סימן כט). [ועיין עוד בב"ח (הובא לשונו להלן בלשון הייט"ל), ובטורי זהב, ומגן אברהם שם, ואכמ"ל]. ועיין בזה בייטב לב ריש פרשת אמור, שהביא שיטות הפוסקים בדיון קטן לענין טומאת כהן, ושאר דברים, ואחר כתב וז"ל: נמצינו למדין לשיטת הטור, דבזה הקפידה התורה ביותר (בטומאת כהן), מפני שממשיך עליו כח הטומאה המזיק על ימים הבאים לכשיגדל, ולא יהיה ראוי לעבודה. וממנו נקח, הגם דבשאר איסורין קיימא לן דאין האב ובין דין מצווין להפרישו, דאינו כלל ערבות, אבל הקטן ודאי צריך שיברח מן עבירה, דאיסורא עביד. וכמו שכתב הש"ך ביורה דעה סימן א' ס"ק כ"ז דקטן הוא כבול וזיכה, דאסור לו לאכול בלא שחיטה.



נו דאָס איז דאָך 'נאָך ווייניגער', בַּהֲמוֹת וְחַיִּים וְעוֹפוֹת, [שגם אינם בעלי בְּחִירָה כּלל].
וועל איך דען זאָגן אַ הוּה אַמינא אַז דאָס איז 'נאָך מער' ווי די עוֹנוֹת פּונעם מענטש,
אַז דער פּסוק שטעלט אַראָפּ דעם גאַנצן הַשְׁחָתָה הָאָרֶץ, זאָגט ער אַ טעם [דערויף]
ווייל הַשְׁחָתָה כָּל בָּשָׂר, ווייל חַיָּה וְעוֹף נזקקין לשאינם מינם. דאָס איז דער טעם?
[והלא אדרבה] פאַרקערט, דער עיקר איז דאָך דאָס וואָס די 'מענטשן' זענען געווען,
רחמנא ליצלן וואָס זיי זענען געווען חלילה אין דער הַשְׁחָתָה. [ואם כן צריך ביאור] וואָס
הענגט ער אָן זאָג טעם, [דמשמע] ס'איז גאָר אַרגער דעם.

יא

[און] אפילו [לדעת הגמרא] אַז מ'זאָגט אַז 'זיי' האָבן עס געטון [שהאנשים הרביעו הבעלי חיים מין בשאינו מינו], איז נאָך אַלץ האַרבער וואָס מ'טוט אַליין [החטא של הבני אדם עצמן, ולמה תלה הכתוב טעם המבול בהשחתת הבעלי חיים].
און וואָס פאַר אַ טעם האָבן זיי געהאַט [להרביע מיני בע"ח זה בזה], פאַרוואָס איז אַ טעם [וסיבה] אַז זיי זאָלן מַכְשִׁיל זיין אַנדערע בַּהֲמוֹת וְחַיִּים. [ואם כן מסתבר כמאן דאמר שהבעלי חיים עצמן עשו כן, אבל אם כן יוגדל הקושיא יותר, למה נתלה טעם המבול בזה].

יב

קושיא ה

ובגמרא דרשו מהפסוק ב' מִלֶּאֱהָ הָאָרֶץ חָמָס, שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. ולפי זה צריך ביאור, דהלא מבואר עוד בפסוק טעם אחר על המבול, ב' הַשְׁחָתָה כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָבּוֹ, והוא לכאורה כסתירה
(ה) נאָך פּרעגט מען, [דעוד כתיב] וּתְמָלֵא הָאָרֶץ חָמָס, [וגם כתיב לנתינת טעם ב' מִלֶּאֱהָ הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם, ומזה דרשו בגמרא]^{טו} לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. זעט מען דאָך אין פסוק אַז דער גזל האָט גורם געווען, און דאָ זעט אויס דער פסוק אַז די השחתה, דאָס גאַנצע איז געווען [וועגן] ב' הַשְׁחָתָה כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָבּוֹ עַל הָאָרֶץ, אַז דעם האָט גוֹרֵם געווען.
ס'איז דאָך עפּעס ווי אַ סְתִירָה [בטעמי המבול שבפסוק].

וכן העלה התבואות שור (ס"ק מט), והביא ראיה ברורה מגמרא סנהדרין (נה:) תקלה איכא אלא דחס רחמנא עליה דלא לענשיה. וכן מוכח ממה שכתב זקני הרמ"א באורח חיים סימן שמ"ג בהגה"ה, ועיין שם בט"ז (ס"ק ב), ובמגן אברהם (ס"ק ד) שרימו לגמרא הנ"ל. ○ והטעם מבואר בב"ח אורח חיים סימן שמ"ג, וזה לשונו, כלל העולה, דקטן שגנב או הזיק פטור מלשלם לכשהגדיל, גם בעבירות שבין אדם למקום אין עליו עונש לאחר שהגדיל, אלא שאני קורא עליו (משלי יט, ב) גַם בְּלֹא דַעַת נִפְשׁ לֹא טוֹב, דאף על פי דקטן שעבר עבירה בלא דַעַת הוא, לא טוב לנפש, כי המשך עליו טומאה מצד הרע, על כן טוב לו לכשיגדל לשוב בתשובה מעצמו על כל מה שעבר, הן בדברים שבין אדם למקום, הן בדברים שבינו ובין חבריו, עכ"ל הזהב. ○ וכוונת דבריו, דכשמשך עליו רוח הטומאה, מצד הרע זה מזיק לו לימים הבאים לכשיגדל, כי מזה הוא מוכן ועומד לעבור עוד עבירות חלילה גם בגדלותו, כמאמר ז"ל (אבות ד, ב) שמצוה גוררת מצוה, כי העושה מצוה אחת ממשיך עליו קדושה, ונוח לו לעשות מצוה אחרת, ועבירה גוררת עבירה, שממשך עליו טומאה המסיתו לעבירה אחרת, כדתנא דבי רבי ישמעאל (יומא לט). עבירה מטמטם לבו של אדם, שנאמר (שמיני יא, מג) וַנְטַמְּתֶם כו'.

^{טו} בגמרא סנהדרין (קח:) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְנֹחַ קָץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי, אמר רבי יוחנן, בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר ב' מִלֶּאֱהָ הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם והנני משחיתם את הארץ. וכתיב (יחזקאל יא, יא) הִחָמָס קָם לְמִטָּה רָשָׁע לֹא מִקֶּהֱמוֹם וְלֹא מִקֶּהֱמָם וְלֹא נָה בָהֶם, אמר רבי אלעזר מלמד שזקן עצמו [פרש"י: החמס עצמו] כמקל ועמד לפני הקב"ה [והיינו הַחָמָס קָם לְמִטָּה רָשָׁע], ואמר לפניו רבונו של עולם לא מִקֶּהֱמָם נאין ותעלת לא בהם] וְלֹא מִקֶּהֱמוֹם [ולא במשאם] וְלֹא מִקֶּהֱמָם [אשטרי"א בלע"ז [לשון טורח והתאמצות] וְלֹא נָה בָהֶם].



יג

קושיא ו - מתוך הדרוש

(ו) גם יש לדקדק בלשון הפסוק **בִּי מְלָאָה הָאָרֶץ חֲמָם מִפְּנֵיהֶם**, דאינו מובן הכוונה באומרו **מִפְּנֵיהֶם**, ולכאורה היה סגני שיאמר **בִּי מְלָאָה הָאָרֶץ חֲמָם**].
(הקושיא בדברי רבינו, להלן באות סד)

יד

קושיא ז - מתוך הדרוש

(ז) [ובאור החיים הק' דקדק על אומרו **בִּי מְלָאָה הָאָרֶץ חֲמָם**, דהיינו גזל, דאם היו שם גזלים אם כן היו גם נגזלים, ואם כן האך אמר שמלאה הארץ חמם, דמשמע שכולם היו 'גזולים', והלא היו ביניהם גם 'נגזלים'].
(הקושיא בדברי רבינו, להלן באות סה)

טו

קושיא ח

גם יש לדקדק בדפסוק **בִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר**, משמע דגם הבעל חיים חטאו וגם חטאם עשה רושם להביא העונש. ולעומת זה מצינו בגמרא שהקשו על הפסוק **וַיִּמָּח אֶת כָּל הַיָּקוּם**, אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא שתירצו דכיון שנבראו רק בשביל האדם, על כן כשנמחו בני אדם בחטאם, נמחו גם הם. והוא נראה לכאורה כסתירה
(ח) עקסטערדעם פרעגט מען די קשײא, [דכאן אמר] **בִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר**, [אף] בהמה וחייה ועוף, אז דאס האט געמאכט א גרויסן רושם.
[און] צום סוף זאגט די גמרא^{טו} [על הפסוק] **וַיִּמָּח אֶת כָּל הַיָּקוּם**, אם אדם חטא בהמה מה חטאה, וואס זענען די בהמות שולדיג.
זאגט ער א מַשָּׁל, [ווייל] אַלדדינגס איז באַשאַפֿן געוואָרן פֿאַרן מענטש, און אַז דער מענטש איז נישטאָ, וואָס ברויך מען עס [שאר הברואים].

טז

על כל פנים איז דא גאָר א קשײא, בהמה מה חטאה.
און דאָ זאָגט דער פסוק, [ער] הענגט אָן די גאַנצע מעשה דאָ, די גאַנצע זאָך הענגט אָן דער פסוק [אין] **בִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ**, [אז] די בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹפּוֹת זענען געווען נזקקין לשאינם מינם, וואָס מ'האָט זיי געטון. און דאָרטן שטייט גאָר [אם] אדם חטא בהמה מה חטאה, איז גאָר א קשײא וואָס איז שולדיג די בְּהֵמָה. [וואָף להתירוץ נמצא] **ס'איז גאָר אינגאַנצן, ס'איז גאָר אַן אַנדערער טעם**, [אז] ווייל דער מענטש איז בָּטֵל געוואָרן, איבערדעם גייען זיי אויך מיט. און דאָ איז דאָך בְּפִירוּשׁ פֿאַרקערט.

מד

שוב הקשיזות

הקדמה לשוב קושיא ד וקושיא ח

נאָר איידער מ'וועל מיר צוקומען צום ענין דאָ [בביאור הפסוק] **בִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ**, וואָס מ'האָב מיר דאָ אָנגעהויבן [בקושיא ד, ח].
[נקדים לזה וואָס] **ס'שטייט אין תבואות שור אויף בבא קמא**^{טז}.

^{טז} בגמרא סנהדרין (שם): **וַיִּמָּח אֶת כָּל הַיָּקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה** (ז, כג). אם אדם חטא, בהמה מה חטאה. תנא משום רבי יהושע בן קרח, מַשָּׁל לאדם שעשה חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה, לימים מת בנו, עמד ופיזר את חופתו, אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני, עכשיו שמת חופה למה לי. אף הקב"ה אמר, כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם, עכשיו שאדם חוטא, בהמה וחיה למה לי.



מה

בגמרא איתא, כל המחובר לטמא טמא והמחובר לטהור לטהור.
ומביא עוד מאמר, כֹּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן, וְכֵן אָדָם לְדוּמָה לוֹ

[דהנה] די גמרא זאָגט "לא לחנם הלך הזרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו",
ותני כל המחובר לטמא טמא והמחובר לטהור טהור, [און] בתורה ובנביאים ובכתובים
טרעף איך דאָס, ברענגט ער פסוקים, וְיִלֵּךְ עֶשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל וגו', ועוד פסוקים, נאָכדעם
ברענגט ער אַ מאמר פון בן סירא, כֹּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן, וְכֵן אָדָם לְדוּמָה לוֹ.

מו

וביאר התבואות שור בלשון זה, דהוא על דרך שאמרו עוד בגמרא שדירתן של צדיקים אצל עופות טהורים,
ולמדוהו ממה שנאמר אצל נח וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָתָן מֵאֲתָוִי. ולכאורה קשה האך יש לעופות ההבנה לזה, לדור אצל צדיקים
זאָגט דער תבואות שור^י, [דהנה איתא עוד בגמרא]^ט ס'שטייט (בפרשתן ח, ח) וַיִּשְׁלַח אֶת
הַיּוֹנָתָן מֵאֲתָוִי, ווייל דירתן של צדיקים אצל עופות טהורים. און ביים עורב שטייט
נישט מֵאֲתָוִי.

לכאורה, [די יונים זענען] טאָקע עופות טהורים, אָבער וואָס פאַר אַ שייכות ניש להם
לדור עם הצדיקים, ס'האָט דאָך נישט קיין שום שייכות נישט, ס'איז דעך דאָך נישט
מינו [של בן אדם].

מז

אמנם הענין הוא על פי המבואר בכתבי האר"י, דיש נשמות צדיקים הצריכים עוד תיקון, והם מתגלגלים בעופות
טהורים, ועל ידי שנשחטים ונאכלים בברכה, זה הוא תיקונם. ומה שאמרו דעופות טהורים דירתם אצל צדיקים,
היינו אותן עופות שנתגלגל הם נשמת צדיק, דאף שהעוף אינו יודע, אבל נשמת הצדיק מרגיש בוה, ולכן רוצה
לדור אצל צדיקים, כדי שיתקון

זאָגט ער, ווייל צדיקים ווערן דאָך מְגוּלְגָל אין עופות טהורים, אַז ער דאַרף
עפעס אַראָפקומען אין גלגול. און רשעים זענען [מגולגל] אין עופות טמאים.
זאָגט ער [דבזה יובן] פאַרוואָס זענען עופות טהורים דירתן אצל צדיקים, ווייל

^י דאיתא בגמרא בבא קמא (צב:) אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי מטייל ואזיל
דיקלא בישא גבי קינא דשרכי [פירש"י: אילנות בטלים ואין עושים פרי, כמו גברא דשרכא (בבא בתרא קלט.), בטל, כלומר
דרך דקל רע ליגדל בצד אילן סרק]. אמר ליה דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, ותנן
במתניתין, ותנינא בברייתא. כתוב בתורה, דכתיב (תולדות כח, ט) וַיִּלֵּךְ עֶשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל. שנוי בנביאים, דכתיב
(שופטים יא, ג) וַיִּתְּלַקְטוּ אֶל יִצְחָק אֲנָשִׁים וַיִּיקֶם וַיִּצְאוּ עִמּוֹ. ומשולש בכתובים, דכתיב (בבן סירא) כֹּל עוֹף לְמִינוֹ
יִשְׁכּוֹן וְכֵן אָדָם לְדוּמָה לוֹ. תנן במתניתין, כל המחובר לטמא טמא, כל המחובר לטהור טהור [במסכת כלים יב, ב]
יִשְׁכּוֹן וְכֵן אָדָם לְדוּמָה לוֹ. ותנינא בברייתא, רבי אליעזר אומר לא לחנם הלך זוריר אצל עורב, אלא מפני שהוא מינו.

^י בקונטרס בכור שור על הש"ס (בבא קמא ג:) הנדפס בסוף ספרו תבואות שור (על הלי' שחיטה וטריפות): גמרא, כל
עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו. נראה לי על פי מה שביארתי בס"ד אמה שאמרו בסנהדרין (קח:) אקרא
וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָתָן מֵאֲתָוִי, מכאן שדירתן של עופות טהורים אצל הצדיקים. • דהענין הוא על פי המבואר בכתבי
האלקי הארז"ל, דנשמתן של רשעים מגולגלים בעופות טמאים, ויש נשמות צדיקים אשר צריכים איזה תיקון
לפי מעשיהם, ומתגלגלים בעופות טהורים, ועל ידי שנשחטים שחיטה כשרה בברכה, ומכסים דמם בברכה, זה
הוא תיקונם. • ולכן נראה לי דדירתן עם הצדיקים, שבאותן עופות טהורים יש גם כן נשמות איזה צדיק, ולכן
מתקרב אל הצדיקים דהוא מינו, ותו דחפץ להתקרב לצדיק שישחוט אצלו בכשרות ויכוסה דמו, כי ירא לנפשו
שלא יבא ליד רשע וינבל אותו ויבטל התיקון. ואע"ג דבזמן נח עדיין לא ניתנה התורה, כבר ידוע מה שאמרו
במדרש שלמד נח תורה, ואפשר שכתורה עשה. • והיינו דקאמר הכא כֹּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן, וקשיא ליה לקרא,
הא חזינא עופות טהורים דלא למינו ישכון, רק מתכוין לשכון עם הצדיקים. ומתרחץ, ההיא משום וְכֵן אָדָם
לְדוּמָה לוֹ, פירוש הבן אדם המגולגל באותו עוף הוא המתקרב לדומה לו כמו שכתבתי, וק"ל.

^ט בגמרא סנהדרין (קח:) וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָתָן מֵאֲתָוִי לְרְאוֹת הָאָרֶץ וְהַקָּלָהּ הֵמָּן [פירש"י: גבי עורב לא כתיב מֵאֲתָוִי], אמר רבי
ירמיה, מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים [כלומר הנאה הוא שדרים אצלם, שמכירים בצדיקים, כדאמרין
בדוכתי אחרייתא].

כָּאָטשׁ] דאָס עוף אַליין איז דעך דאָך נישט דעס מין, נאָר [ווייל] דאָרט איז מְגוּלָּגֶל
'איינער' [שהוא נפש בן אדם], און 'דער' איז פון זיין מין [של הצדיק].

מח

וזהו גם בביאור המאמר, שאמר כל עוף לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן, ואם תקשה דהא יש עופות טהורים דלא לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן, רק
עם הצדיקים. על זה מתרץ הרה"א משום וְכָן אָדָם לְדוּמָה לוֹ, שבאותן עופות יש בהם נשמת אדם הדומה להצדיק
מיט דעם] דאָגט ער [פֿשֶׁט], כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן, איי וואָס דען טרעפט מען עפעס
דאָך [אז] אָן עוֹף ציט גאָר צו אַ 'מענטש', צו אַ צַדִּיק, ווייל ס'איז בֵּן אָדָם בְּדוּמָה לוֹ,
אין דעם עוף ליגט [א נשמה פון] אַ 'מענטש' וואָס ער איז בְּדוּמָה לוֹ, איבערדעם ציט ער
אַהין.

מט

ובישמח משה בפרשתו מבאי דבריו, והאריך בזה לתת טעם על מה שהרגיש לא מתו במבול,
לפי שקודם המבול לא היה עדיין גלגול נפשות בני אדם בדגים, רק בשאר בעלי חיים
אין ישמח משה¹ איז דאָ אַסאָך אין דעם ענין, פֿירט ער [אן] אַרְיִכוֹת פֿאַרװאָס [לא
מתו הדגים במבול, ווייל] אין די דָּגִים איז נישט מְגוּלָּגֶל געװאָרן [נפשות בני אדם, ווייל]
דעמאָלטס [בדור המבול] איז נאָכנישט געװען אַזעלעכע צַדִּיקִים [וואָס] זיי זאָלן מְגוּלָּגֶל
ווערן אין דָּגִים, איבערדעם זענען די דָּגִים געבליבן [בחיים אצל המבול]^{2א}, ווייל זענען
געװען מגולגלים נְפֻשׁוֹת אין די בְּהֵמֹת וְעוֹפֹת. ער פֿירט [אן] אַרְיִכוֹת אין דעם.
[ומבואר מזה כי מה שמתו שאר הבעלי חיים, הוא לפי שהיה בהם גלגולים מנשמות בני אדם
שחטאו ולא הותקנו].

נ

וגם ביאר על פי דבריו מה שדרשו בגמרא בפסוק כי חָנָם מְזִרָה הָרָשָׁת בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כִּנְף, מכאן שהעופות
מכירין בצר עין. דהכוונה גם כן על אותן העופות שיש בהם גלגול נפשות בני אדם, ואם הרשע אינו צר עין
רק מכנים אורחים, הם עדיין באים אצלו בשביל שיתקנו על ידי אורח צדיק, אבל כשהוא גם צר עין, אזי הם
בורחים ממנו

[און] ער טייטשט^{2ב} [דערמיט] דעם פסוק (משלי א, יז) כִּי חָנָם מְזִרָה הָרָשָׁת בְּעֵינֵי כָל

² בישמח משה בפרשתו (ע"פ כל אשר נשמת רוח חיים באפיו): גרסינן בקידושין (יג, וכו') כל שאינו יודע בטיב גיטין
וקידושין לא יהיה לו עסק עמהן, אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן וקשין לעולם יותר מדור המבול, שנאמר (הושע ד, ב)
וְכוֹ' פָּרְצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגְעוּ, מאי משמע, כדמתרגם ר' יוסף מולידין בנין מנשי חבריהן חובין על חובין
מוסיפין, וכתב (שם, א) וְכוֹ' וְגַם דָּגֵי הַיָּם יִאָּסְפוּ. ואילו בדור המבול לא נגזרה הגזירה על דגים שבים, שנאמר
מִכָּל אֲשֶׁר בְּתִרְבָּה מֵתוּ, ולא דגים שבים, ואילו הכא אפילו דגים שבים, עכ"ל הגמרא. ○ והנראה לי דהא יש
להבין בדור המבול דנגזר עליה על כל הברואים, אם אדם חטא בהמה מה חטאה, וכי דעת יש להם שקבלו גמול
ועונש. ויש לתרץ זה בכמה אנפין, ואחד מהן דהלא מבואר במסכת אבות (ה, ב) שכל הדורות היו מכעיסין
ובאין, עד שהביא עליהן את מי המבול. אלמא דכמה דורות היו חוטאין, ולפי זה התגלגלו בודאי בדומם צומח
חי, כנודע מפי חכמי האמת. וגם כן היו משוקעין ברשעתן עד שאפילו בגלגוליהם החזיקו ברשעתן ודבקו
באינם מינם, לכך על הכל נגזר, שאף הם היו באותו החטא. ○ והנה נודע מפי חכמי האמת, דרוב צדיקים
מגולגלים בדגים, ולפי זה אז שלא היו צדיקים בהדורות רק המסוימים, כמו משותלת וחנוך וחבריהם, והם היו
צדיקים גדולים שאינם צריכין להתגלגל כלל, והשאר היו רשעים, ואם כן לא היו שום גלגול כלל בדגים, מהיכי
ותיה יתענשו. ○ אבל עכשיו יש גלגולים בצדיקים בדגים למרק עבירות קלות שבהן, והנה מסתמא אין בהם דופי
כל כך רק על שלא מיחו והיה בידם למחות, והנה זה ביטול עשה היא דְּהוֹכַח תּוֹכִיחַ וגו' (קדושם יט, יז), או שאר
איזה ביטול עשה, כדאיתא בגמרא זבחים (יז) אין לך אדם בישראל שאינו מחויב עשה, אבל ח"ו שיעברו בקום
ועשה.

^{2א} כמבואר בגמרא קידושין (יג, וכו'). ועוד. וכמובא בדברי הגמרא בלשון הישמח משה.

^{2ב} בישמח משה בפרשתו (ע"פ ומוראם וחתכם): להבין למה נאמר הבהר לאדם והותר לבני נח מן אז והלאה
(סנהדרין נט: וכו'). ○ והנראה לי בהקדים לפרש פסוק (משלי א, יז-יט) כִּי חָנָם מְזִרָה הָרָשָׁת בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כִּנְף, וְהָם
לְדָמָם יִאָּרְבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשָׁתָם, כֵּן אֲחֻחֹת כָּל בָּצֵעַ בָּצֵעַ אֶת נַפְשׁוֹ בְּעָלָיו יִקַּח. ויש לדקדק טובא וכו' [עיי"ש שהארין
בי"א קושיות, ובקושיא י' כתב וז"ל] ועל גדלה התימה במה שדרשנו וז"ל על הפסוק הזה במסכת סוטה (לח:)



בַּעַל כֶּנֶף, [ומזה דרשו כ"ן] העופות מכירין בַּצַּר עֵינָי²², פרעגט ער [בישמח משה] וְכִי חוֹלְדָה נְבִיאָה הִיא²³, קיינער ווייסט נישט, קיין מַחֲשָׁבוֹת ווייסט מען נישט אפילו מִלְאָכִים²⁴, און פלוצים די עופות דערקענען.

ו"ל הגמרא שם, ואמר ר' יהושע בן לוי מנין שאפילו עופות מכירין בצרי עין, שנאמר כי חנם מִזְרָה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָל בַּעַל כֶּנֶף וכו', ויש לתמוה הרבה, מי נתן לשכוי בינה ולשאר עופות בזה שהיו מכירין בצרי עין, ושידעו שהפורש רשת הזה הוא צר עין, ואין זה אלא נביאות, ואיזה דרך יגיע רוח ה' לנבא כל מיני עופות, וכי הם במדרגה יותר גדולה מבני אדם, שהם כולם נביאים, וכמו דמקשה הגמרא (פסחים ט:) וכי חולדה נביאה היא, עיין שם וכו'. • ומקודם נבאר כוונת רש"י דכתב דהקרא איירי בצרי עין, דכתיב נֶאֱרָכָה לָדָם, רצ"ל דכיון דחומד בשל אחרים להרוג כדי לגוול, מכ"ש דעינו רעה בשלו, וכעין שכתב רש"י בפי יתרו (יה, כא) שְׁנָאֵי בָצַע, שאף ממון שלהם שונאים בדין, עד כאן. • ורצ"ל אי"כ מכ"ש דאינו חומד בשל אחרים לקבל שוחד. וא"כ ה"נ ההיפך בהיפך, וזה פשוט. • ונקדים עוד, דכבר נודע בין החיים מפי חכמי אמור, דיש נפשות מתגלגלים בבעלי חיים שאינם מדברים. ועוד איתא בספרי חכמי אמת, דאף דנשמה דמגולגלת באדם, אינה יודעת ואינה זוכרת כלל בהיותה בגוף האדם למה היא באה, ולמי היתה בגלגול הקודם. אבל הנשמה המגולגלת בבעלי חיים שאינם מדברים, יודעת וזוכרת משל מי היא, ואת אשר עותה ואת אשר נגזר עליה. ונ"ל ליתן טעם לזה וכו' [עיי"ש באורן].

והנה הגאון בעל תבואות שור כתב בספרו בכור שור וכו' [נכמובא לשונו לעיל], עכ"ל הוזהב. היוצא מזה דנשמה המגולגלת בעוף היא פְּשָׁל נבדל, ויודעת ומשגת בטוב הבריות לעיני מה שצריך לה, ובפרט לפי מה דמבואר בכתבי המקובלים דעם כל מגולגל יש ממונים תמיד אתו עמו לענשו ולזכרו, ולכך הנשמה מברחת את גוף העוף מיד רשע, כדי שלא יפגמנה. • והנה אם הרשע הוא אינו צר עין, ומכניס אורחים וכדומה, יש לה קצת פתח תקוה, דהנה באמת גם הרשע הזה אינו חשוד לנבל בידים, דהחשוד לדבר אחד אינו חשוד לכל התורה כולה כמו דקיימא לן ביורה דעה סי' ב', חוץ מעבודה זרה ושבט עיי"ש. אך דעיקר התיקון הוא אכילת הבשר בקדושה וטהרה, ובכרחה לפניה ואחריה, ולכן נאמר בהקרבנות (תצוה טז, לג) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם, ודרשו רז"ל (פסחים טז:) מלמד שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים וכו' [עיי"ש ביאורו באורן]. ולכן אמרו רז"ל (בכרית נה) שלחנו של אדם דומה למזבח, שהוא ממש ענין המזבח, לתקן נפשות המגולגלים כנ"ל. והנה אם הרשע הוא האוכל, בודאי הנפש אשר בדומם צומח חי הנאכל צוות נְתַנֵּי ה' בְּיָדֵי לֹא אוֹכֵל קוֹם (איכה א, יד), כי על נפשו לא חיים ופגמה וקלקלה, ואין יתקן נפשות אחרים, מה שאין כן כשהאוכל הוא איש צדיק. והנה אם זה הרשע אינו צר עין, אף בבא העוף לידו יש לה פתח תקוה, אולי יאכילה לאורח או לעני צדיק. מה שאין כן כשהוא צר עין ואינו נותן לאחרים, אז תברח ממנו בכל היכולת, מטעם האמור. ועל פי זה מבואר דברי רז"ל שאמרו אף עופות מכירין בצרי עין, היינו עופות הללו שיש בהם נשמות מגולגלין, בורחין מרשעים שהם צרי עין בכל היכולת, מטעם האמור.

ועפ"י יתבאר המשך הפסוקים בהשכל בעז"ה, כי הנשמה המגולגלת בעוף ראוי שתקרא בַּעַל כֶּנֶף, שהיא הבעל של המין כנף ההוא, ולכל אשר תחפוץ טנונו להגיע ליד איזה אדם או לברוח ממנו וכו'. והנה הנפש המגולגלת אינה חוששת על חיי הגוף, ואדרבה משתוקקת מתי ישחש ויתוקן. ויבוארו דברי שלמה המלך ע"ה, שאמר בא וראה גנות של הרשעים הללו ואמורים נֶאֱרָכָה לָדָם, שאף העופות בורחין מהם אם יפרשו רשתם, כי בודאי רשעים גמורים המה, וגם צרי עין, כמ"ש לעיל. וזהו פי חֶנֶם מִזְרָה הָרֶשֶׁת, כפירוש רש"י בסוטה שהוא בחנם, שאין העופות באים, ומפרש מי הם העופות שהרשת פרושה להנחם נגדן, בְּעֵינֵי כָל בַּעַל כֶּנֶף דִּיכָא, כמ"ש שהבעלי כנף הם רואין שהפורש רשת הוא רשע וגם צר עין, ואין לה פתח תקוה אם יגיעו לידו, ובורחין. ושמא תאמר כי לכך בורחין כי לא תרצה באבוד הגוף שישפך דמו, לזה אמר וְהֵם רצ"ל הבעלי כנף, לְדָמָם יֵאָרְבוּ, רצ"ל שלזה יאורבו שישפך דמם, כדי שיתוקנו מהר ויצאו ממאסרם, אך יִצְפְּנוּ לְנַפְשָׁתָם, ר"ל שמה שנטמנים העופות מן הרשע הזה, הוא בשביל 'נפשותם' דייקא, ולא בשביל גופם ועורם. ומפרש הטעם שיצפנו לנפשותם, כי אין אורחות כל בוצע בצע את נפש בעלי יקח, היינו נפש של עצמו, ואם על נפשו לא חס ופוגמה, אין יתקן של אחרים וכו'. [ועיי"ש עוד, ואכמ"ל].

²² בגמרא סוטה (לח:) ואמר רבי יהושע בן לוי, מנין שאפילו עופות מכירין בצרי העין [פירש"י: ואין אוכלים משלהם], שנאמר כי חנם מִזְרָה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָל בַּעַל כֶּנֶף [לעיל מיניה משתעי בצרי עין, נֶאֱרָכָה לָדָם וגו', כל הון יָקָר נִמְצָא וגו', פי חנם מִזְרָה הָרֶשֶׁת. לשון יָזָה על נְהוּה פְּפִרִית (איוב יח, טו). כך דרכם של ציידים, לזרות חטים ושעורים ברישתם, כדי שיבואו העופות לאכול, ואלו צרי העין, חנם מאבדין מזונות שזורין ברישתם. בְּעֵינֵי כָל בַּעַל כֶּנֶף, שאף הן מכירין בהן, ואין נהנין מזונותיהן].

²³ לשון הגמרא בפסחים (ט) אין חוששין שמא גררה חולדה וכו'. אמר אביי וכו' בשלשה עשר דשכית ריפתא בכולהו בתי לא מצנעא, בארבעה עשר דלא שיחא ריפתא בכולהו בתי מצנעא, אמר רבא, וכי חולדה נביאה היא [פירש"י: לתת לב על כך, ולראות את הנולד], ידידעא דהאידינא ארביסר ולא אפי עד לאורתא, ומשיירא ומטמרא.

²⁴ כמבואר בישמח משה פרשת במדבר (בדרוש הראשון, ד"ה והנ"ל בזה), נְעִי"ש המקורות לזה.



זאָגט ער [אז] נישט די 'עופות' דערקענען, דאָרט איז דאָ 'נשמות', [און] זיי ווילן אַנקומען [לצדיק, בכדי] מ'זאל זיי מעלה זיין.

טאָקע אזוי ווי דער תבואות שור^י, אז זיי קומען אָן צו איינעם [שמברך עליהם, אזי יש להם תיקון, ושלכן] זענען זיי געקומען טאָקע צו נח^י, כאָטשיג ס'איז נאָך געווען 'פאר' מתן תורה, אָבער ער האָט דעך דאָך געטון אלעס על פי התורה, [און] אז ער טוט מיט זיי אַ דבר מצוה, האָבן זיי אַ תיקון, [וממילא] זוכן זיי דאָס, לויפן זיי נאָך.

און אפילו איינער איז נישט ראוי, [אָבער] אז ער איז נישט קיין צר עין, קלערט ער [הנשמה שבעוף, כי שמא] ער וועט האָבן אַן אורח [הגון] אַזעלעכן וואָס ער וועט אים מעלה זיין. אז זיי זען אָבער אז דער איז אַ צר עין [ואינו מכניס אורחים, דעמאָלטס] אַנטלויפן זיי [פון אים].

אזוי ברענגט ער דאָרט, דער ישמח משה שמועסט דאָ אין פרשת נח^כ, און אין [פרשת] וירא^כ, אויף עטליכע פלעצער^כ.

נא

והנה הקב"ה רצה שיהיה תיקון גם לדור המבול, כי באמת היו בהם נפשות גבוהות אלא שקלקלו, וכמבואר בדברי האר"ז שאחר כך נתגלגלו בס' רבוא ישראל שיצאו ממצרים וקיבלו את התורה, ואז היה תיקון לנשמות לפי זה איז אזוי.

דער בורא כל עולמים האָט דאָך געזוכט אַ תיקון פאַרן דור.

[ווי] דער אַמת, דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך^כ [אז] דאָס דור המבול איז געווען הויכע נשמות, און זיי זענען אַריינגעפאלן נעבעך אין ביטערע עונות. [און] זיי זענען נאָכאַמאָל מגולגל געוואָרן אין דור הפלגה, איז ווייטער נישט גוט געווען, און נאָכאַמאָל אין סדום. [ביז] ענד'ליך^כ זענען זיי מגולגל געוואָרן אין מצרים, און די ששים רבוא איין וואָס זיי האָבן מקבל געווען די תורה, דאָס איז געווען 'די נשמות' פונעם דור המבול.

אזוי זאָגט דער אר"י הקדוש אַרויס בפירוש אין [פרשת] שמות^כ.

נב

ובורע קודש מבואר כי מבול בנימטריא חסדו, שזה היה חסד גדול מה שנאבדו דור המבול מן העולם, כי בלא זה לא היה אפשר להיות קבלת התורה, מפאת גודל רשעתם

[והנה] דער זרע קודש זאָגט, מבול טרעפט אָן^{לא} חסדו, [ווייל] ס'איז געווען אַ חסד

^כ בישמח משה פרשת וירא: וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן הַבָּקָר וּגְו' (וירא יח, ח). שאלני מורי הצדיק וק' מהרי"י מלובלין זלה"ה, מאי טעמא לא נזכר בתורה הקדושה בסעודת המלאכים דגים, וכן וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר (ויצא לא, נד), ובדברי רז"ל נזכר בשר ודגים. והשבתי, לפי שעיקר הסעודה להעלות ניצוצות ולתקן גלגולים, והנה איתא בכתבי האר"י דרוב צדיקים מגולגלים בדגים, והיינו ודאי צדיקים קטנים, אבל הצדיקים הגדולים אין צריכין לשום תיקון, ואז בימי אברהם לא היו רק הצדיקים הגדולים הנזכרים בתורה, וקלסיה מאד. ואמר שמשום זה לא נזכר גם כן בסעודת שלמה דגים, לפי שאז היתה סיהרא במילואה (זוהר ח"א דף עג:), וְאִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ (מלכים א' ה, ה), היינו שהיו הכל נשמות חדשות, והבן זה, ודפח"ח. ועיין מה שכתבתי בזה בפרשת נח בפסוק מִכֹּל אֲשֶׁר בְּחֻבָּהּ מָתוּ וְלֹא דָגִים שְׂבִים, מהאי טעמא וכו'.

^כ עיין גם בישמח משה סוף פרשת בהר (מד"ה במסורה ולא מצאה הייתה מנוח וכו', באות ה). ורבינו חזר על דברי הישמח משה אלו גם בס"ג ויצא תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רפו, ח"ג), עיי"ש.

^כ פירוש: לבסוף, ביים 'ענד'.

^כ בשער הפסוקים פרשת שמות, עיין שם באורך בזה. וכן בשער הכוונות (דרושי פסח, דרוש א).



[במה שנשטפו ונאבדו מן העולם, ווייל] ווען נישט דעם [עונש] דורך המבול, העט מען נישט גיווען געקאנט צוקומען צו קבלת התורה.

ער זאגט, אפילו אברהם אבינו העט נישט געקאנט זיין אויף דער בחינה ווי ער איז געווען, [ווען] ס'איז געווען אזא דור.

נג

אלא שלכאורה היה החסד רק להעולם, ולא לדור המבול עצמו

נאך לכאורה איז דאך עס נאך געווען א חסד פאר די וועלט, אבער נישט פאר זיי' [אליין].

נד

אמנם לפי דברי האר"ל מובן זה שפיר, כי הם עצמון היו אחר כך אותן הנשמות שקיבלו את התורה, אם כן היה בזה חסד גדול לדור המבול עצמו, שע"י שנאבדו עתה זכו להתגלות בבני ישראל, עד שלכסוף קיבלו את התורה, והיה תיקון גם להם

נאך דער אמת [לפי דברי האר"י הק' הנזכר], לפי זה איז עס פאר זיי אליין [אויך] געווען א חסד, [ווייל] זיי אליין האבן דאך געברויכט נאכאמאל אראפצוקומען [בעולם, כדי] זיי זאלן האבן א תיקון.

און [ווען] זיי זענען נאכאמאל אראפגעקומען אין 'דעם' דור [המבול], זענען זיי נאך ארגער געווארן, [ווייל] מ'האט זיי מחטיא געווען בשאינו מינו, און די עופות אליין זענען מגולגלים [בהם נשמות הדור], און [ווען] זיי האבן זיך געפירט אזוי שפ'לדיג, האט עס געשאדט פאר די נפשות וואס זענען דארט [געווען מגולגל, אז דאס] האט נישט געקאנט צוקומען צו קיין תיקון.

איבערדעם האט מען דעם דור האט מען דאס געמוזט [מאבד זיין] דעם דור אינגאנצן, [און] דערנאכדעם איז עס פאר זיי אליין געווען א טובה, [ווען] זיי זענען אראפגעקומען אין א שפעטער דור, אין די בני אברהם יצחק יעקב אין מצרים, [און] זיי זענען געווען [דארטן] גדורים בעריות, און נאך מדות [טובות] געהאט, ביז זיי האבן

ל בורע קודש בפרשתו: וידבר אלקים אל נח לאמר צא מן התבה. במדרש (תנחומא סימן יא), כתיב (תהלים קמב, ח) הוציאה ממסגר נפשי, זה נח שהיה סגור בתיבה כו', היה נח מתפלל כו' רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו (שם לב, ו). כי בתיבה היה נח רואה אור כל העולמות, כי נשתנו סדרי בראשית, וכביכול כמו העושה כלי ומשנהו מכמות שהיה לעשותה בתיקון יותר ומחזיר הכלי לחידושה להתחדש פעם אחרת, כן היו מאירים בתיבה כל העולמות שהאירו במעשה בראשית, רק שהאור נצטמצם בתיבה בחסדו ית"ש, כמו שבדי האשה יש נקב קטן מאוד, שלא ישפך החלב מבלי מציצת התינוק, ולא יהיה כח להתניוק לקבל חיותו מהדר כי לא יהיה יכול לסבול ריבוי החלב, וכן ריבוי השמן מכבה הנר. כן בבריאת העולמות, אותן העולמות שקבלו שפע יותר מהראוי לכוחם, לא יכלו לסבול, ואמר השי"ת דין לא הניין לי ודין הניין לי (בראשית רבה ג, ז). ולכן בהתחדשות הבריאה על ידי המבול, שהיה כעין התחדשות הבריאה, נצטמצם השפע לצורך חסד הגדול, שיהיה קיום לבריאה, ומה הצמצום שהוא בחינת שם אלקים, תמו ונכרתו הרשעים, דוגמת הגו סיגים מקסף ויצא לצרף פלי (משלי כה, ד), שלא יהיה בו פסולת. ולכן מבול גימטריא חסד"ו, כי היה חסד גדול באיבוד הרשעים, וצריך להודות לו יתברך על זה שכתר את דור המבול, שאלמלא היו בתעורבות אנשי העולם, לא היה אפשר להיות קיום לאומה הישראלית מחמת גודל טומאתם, ולא היה יכול אברהם להיות בעולם על אותה הבחינה שהיה, אם לא היו נכרתים הרשעים הללו מקודם. ואחר כך היה תיקון העולם על ידי אברהם, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה יב, ט) על בהקבץ אדם (בראשית ב, ד), [אתיות] באברהם. ואחר כך מה שלא היה נתקן עדיין ולא היה עדיין בירור גמור, נתקן אחר כך תיקון גמור על ידי שהכניסנו השי"ת בכור הברול במצרים, להוציא הטוב מהפסולת וכו'.

פירוש: עולה בגימטריא.



זוכה געווען צו קבלת התורה, זענען זיי נתעלה [ונתתקן] געווארן.
[וממילא ענין המבול] איז געווען אַ גרויסע טובה פארן דור המבול [אלוין. ווייל] ווען
זיי העטן גיווען אַראָפּגעקומען אלץ אין 'די' דורות [שלהם], העט נישט געטויגט, העט
נאָך אַרגער געווען.

נה

ישוב קושיא ד, וקושיא ח

ועל פי זה יבואר מעם הכתוב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, דהכוונה דמכיון שגם הבעלי חיים חטאו,
על כן לא היה עצה לחיונים, שיתגלגלו בהבעלי חיים, רק הוצרך למחות כל הדור, עד שיבוא דור חדש ובו
יתוקנו. ואין הנתינת טעם שבפסוק, שעבור זה בא העונש, אלא שעבור זה היה צורך שימחו, ויתוקנו רק אחר כך
בדורות הבאים שלאחר המבול

דאָס איז דער פֿשט קען זיין.

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה, אִי
איך וועל זיי נאָכאַמאָל אַראָפּשיקן אויף דעם עולם, [אַבער ס'איז דאָך] כִּי הִשְׁחִית כָּל
בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ, [דאָך] חִיָּה וְעוֹף נִזְקָקִים לִשְׂאִינִם מִינֵם, [וממילא] קענען זיי קיין
תִּיקוֹן נִשְׁט האָבן [על ידי שיתגלגלו בבעלי חיים, וממילא] איז נישטאָ קיין עֲצָה.

נו

לְפִי זֶה זָאָגט נִשְׁט דער פסוק דעם טַעַם [‘העונש’, ווייל] כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר, דורך
דעם חטא פון די בעלי חיים וואָס זיי זענען נישט קיין פֿעל בַּחֲרִיָּה. ניין, [נאָך] דער
פסוק זאָגט נאָך, דאָס איז אַ נְתִינָת טַעַם [אויף דעם] אַז ס'איז נִשְׁטאָ קיין 'תַּקְנָה' פֿאַרן
דור.

דער בורא כָּל עוֹלָמִים האָט געזען ס'איז נִשְׁטאָ קיין תַּקְנָה פֿאַרן דור, וואָרן ווען
זיי קומען נאָכאַמאָל אַראָפּ, זיי ווערן מְגוֹלָל, דאָס טויג [וויידער] נִשְׁט, סיי אין די
מענטשן, און סיי אין די עופות און די חיות, וואו מ'לייגט זיי אַראָפּ קאַנען זיי נִשְׁט
קומען צו קיין שום תִּיקוֹן. אַזוי האָט אויסגעזען די דורות.

דאָס איז אַ נְתִינָת טַעַם אַז דער בורא כל עולמים האָט נִשְׁט געזען קיין אַנדערן
תִּיקוֹן פֿאַר זיי, נאָך דעם וואָס ס'איז געשען דורכ'ן מְבּוּל, [דהיינו אז] זיי זאָלן
אַראָפּקומען אין אַן אַנדער דור וואָס ס'איז שוין גאָר אַנדערש, אַזוי ווי דער סוף איז
געווען. איז 'דאָס' געווען זייער תִּיקוֹן.

דאָס איז דער 'טַעַם' כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ.

נז

תקדמה לישוב קושיא ה

בקהלת כתיב וְשָׁבְתִי אֲנִי וְאַרְאֶה אֶת כָּל 'הַעֲשָׂקִים' אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַשׁ, וְהִנֵּה דְמַעַת 'הַעֲשָׂקִים' וְאִין לָהֶם
מְנַחֵם. ומפרש רש"י דקאי על אותן הנעשים עֲשָׂקִים בְּנִיהָם, והם בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי מושחת

ואכורים

[והנה] **שלמה המלך** האָט געזאָגט אין **קהלת** (ד, א), [וְשָׁבְתִי אֲנִי וְאַרְאֶה] אֶת כָּל
'הַעֲשָׂקִים' אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַשׁ, וְהִנֵּה דְמַעַת 'הַעֲשָׂקִים' וְאִין לָהֶם מְנַחֵם.
[ולכאורה] וואָס זענען די 'באַרובטע', [ועל מה הכוונה].



נח

[והנה] רש"י זאגט^ל, דאָס מיינט מען אין גיהנום, זיי זענען [ביד] מלאכים אַכזריים, ואין להם מנחם, [און] זיי זענען בוכים בעמק הבכא^ל, [והכתוב קאי אויף] די בכיות פון די וואָס זענען אין גיהנום. אזוי טייטשט רש"י.

נט

אמנם לכאורה צריך ביאור למה נקרא זה בלשון 'עושק', והלא הכל נדון בבית דין שלמעלה במשפט צדק ואמת, לפי המעשים שעשו בזה העולם, ואין זה 'עושק'.

[אמנם לשון 'העשקים' עדיין צריך ביאור, שהרי] לכאורה וואָס זענען זיי עפעס 'בארויבט', [והלא] ס'איז דאָךּ הכל בדין ובמשפט. ס'איז טאקע אַ 'שווערער' דין, נאָר מ'האָט זיך דאָס [אַבער] גוֹרם געווען מיט די מעשים, איז דאָךּ נישט שייך צו זאָגן 'לשון עושק'. דאָס טוט דאָךּ דער בורא כל עולמים, דאָס ווערט דאָךּ דורכ'ן בית דין ש'ל מעלה האָט מען דאָךּ עס געטון [וואס כן בודאי הכל בצדק ובמשפט אמת, ולא בעושק ח"ו, וכמאמר הכתוב (האוינו לב, ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט קל אמונה ואין עול. ואם כן] וואָס איז דער פֿשט, ווער באַרויבט זיי דען, וואָס איז דאָס [לשון] עשוקים.

ס

והנראה בזה, שהוא על דרך שפירשו גם במדרש בפסוק זה בכמה אופנים, דקאי על בנים המתים בעון אביהם, שהם נעשקים על ידי אביהם, או על הממזרים שהם כך בשביל עון אביהם, ולא בשביל אשמה שלהם, וכדומה עוד פֿשטים

[נגאָר] לכאורה שטייט דאָךּ אַרויס דאָרט אין מדרש, אין מדרש רבה^ל איז דאָ אַסאַך פֿשטים אין דעם, און אַלע פֿשטים פֿאַרענטפערן וואָס דער עושק איז.

^ל ברש"י קהלת (ד, א): וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאָרְאָה. ברוח הקודש: אַתְּ כָּל הָעֲשָׂקִים. הנעשים עשוקים בגיהנום, במעשים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תחת השָׁמַשׁ, תחת חליפיה של התורה: וְהָיָה דְמֻעַת הָעֲשָׂקִים. בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזורים, וכן הוא אומר (תהלים פד, ו) עֲבָרִי בְּעֵמֶק הַבִּכָּא מֵעֵינַן יִשְׁתַּהוּוּ, אלו יורדי גיהנום, ואף מקרא זה כך נדרש בספרי (ריש פרשת ראה): וּמִיָּד עֲשָׂקִיהֶם כֵּתַף. עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח.

^ל וכמבואר בגמרא עירובין (ט:). אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (תהלים שם) עֲבָרִי בְּעֵמֶק הַבִּכָּא מֵעֵינַן יִשְׁתַּהוּוּ גַם בְּרָכּוֹת יֵעָטֶה מוֹרָה, עֲבָרִי, אלו בני אדם שעובדין על רצונו של הקב"ה, עֵמֶק, שמעמיקין להם גיהנום, הַבִּכָּא, שְׂבֻכִין וּמוֹרִידִין דמעות קִמְעָן של שִׁיתִין [פירש"י: נקב שבבנין המזבח שניסוך היין של ספלים יורד לתוכו כל השנה, כדאמרינן בלולב וערבה (סוכה מט.)]. גַם בְּרָכּוֹת יֵעָטֶה מוֹרָה, שמצדיקין עליהם את הדין, ואומרים לפניו רבונו של עולם יפה דנת, יפה זכית, יפה חייבת, ויפה תקנת גיהנום לרשעים, גן עדן לצדיקים.

^ל בקהלת רבה (פ"ד, פסוק א): וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאָרְאָה, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן. רבי יהודה אומר אלו הקטנים הנגנזים בחייהן בעון אבותם בעולם הזה, לתעיד לבא הן עומדין בצד חבורה של צדיקים, ואבותיהם בצד חבורה של רשעים, והם אומרינן לפניו רבונו של עולם כלום מתנו אלא בעון אבותינו, יבואו אבותינו בזכותינו, והוא אומר להם אבותיכם מוטא מאחריכם וחטאתיכם מלמדין קטיגור. ר' יהודה בר' אלעאי בשם ר' יהושע בן לוי, באותה שעה אליהו זכור לטוב יושב ומלמד סניגוריא ואומר להם, אֲמָרוּ לִפְנֵי רַב־שַׁע אִי זֶה מִדָּה מְרֻבָּה, מִדַּת הַטּוֹבָה או מִדַּת הַפּוֹרְעֵנוֹת, אֲמַר מִדַּת הַטּוֹב מְרֻבָּה וּמִדַּת הַפּוֹרְעֵנוֹת מְעוּטָה, וּמִתְּנוּ בְּעוֹן אֲבוֹתֵינוּ, אִם מִדַּת הַטּוֹב מְרֻבָּה לֹא כָּל שָׂכָן שִׁיבֹאוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲצִלָּנוּ, אֲמַר לָהֶם יֵפֶה לְמַדְתָּם סְנִיגוֹרִיָּא, יִבְּאוּ אֲצִלָּכֶם, דְּכֹתִיב (זכרי' י, ט) וְחָיו אֶת בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ, שִׁשְׁבוּ מִלִּיד לְגִיהֶנּוּ, וְהֵם נִיצְלִין בְּזֻכּוֹת בְּנֵיהֶם. לִפְיָךְ חַיִּיב כָּל אִדָּם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תוֹרָה, שִׁיְצִילֵהוּ מִגִּיהֶנּוּ. ○ וְר' חֲנִינָא פֶתֶר קִרְיָה בַּהּרֹגִי מַלְכוּת, שֶׁהֵם בָּאִים לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, אַע"פ שֶׁאֵינָן מֵתוֹרִידִין. ○ ר' בְּנִימִין פֶּתֶר קִרְיָה בַּחֲנִינִי תוֹרָה, סְבוּרִים כָּל עַמָּא שְׁהוּא קִרְיָן, וְלִית הוּא קִרְיָן, תְּנִינִי וְלִית הוּא תְּנִינִי, עֲטִיף גּוֹלְתִיָּה וְתַפְלִין בְּרִישִׁיָּה, וְהָיָה דְמֻעַת הָעֲשָׂקִים וְאֵין לָהֶם מִנְחָם, אֲמַר הַקֶּב"ה עָלֵי הַתְּוֹכַח עִמָּהֶם, דְּכֹתִיב (שם ג, לד) גִּלְגָּלִים חִזְקָה ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב יִרִיב אֶת רִיבָם. ○ דִּנְיָאֵל חִיטָא פֶתֶר קִרְיָא בַּמְזוּרִין, אֵלּוּ מִמְזוּרֵין עֲצֻמִּין, וְאִיזֵה זֶה, זֶה הַבָּא עַל הָעֵרֶוּה וְהוֹלִיד, זֶה מִה חֲטָא, וְזֶה מִה אִיכַפֵּת לִיה. אֲמַר ר' יְהוּדָה בֶּן פִּזִּי אֲפִילוּ הַמְּמוּזָר בָּא לְעוֹלָם הַבָּא, דְּכֹתִיב וְהָיָה דְמֻעַת הָעֲשָׂקִים וְאֵין לָהֶם הַקֶּב"ה לִפִּי שִׁבְעוֹלָם הַזֶּה הֵם פְּסוּלִין, אֲבָל לְעַתִּיד לְבָא אֲמַר זְכוּרִיָּה אֲנִי חֲמִיתָה אֵילּוּ כּוֹרְסִין, שְׁנֹאמַר (זכרי' ד, ב)



[און] איין פֿשט זאָגט ער, דִּמְעַת הֶעֱשָׂקִים מיינט מען די קינדער וואָס זיי גייען אוועק פֿעֶרן אַבִּיָּהֶם, [דבאמת וואָס] זיי זענען נישט שולדיג, [נאָר ווייל] די עלטערן זענען שולדיג. [ולכן מכונה זה בלשון עושק, שהבנים נעשקים על ידי אבותיהם].

[און] איין פֿשט איז גאָר, דאָס מיינט מען מִמְזֵרִים, [וואָס] די עלטערן האָבן געזינדיגט, [און דער קינד] ער האָט נישט געזינדיגט גאָרנישט, [און] ער קומט אַראָפּ אויף דעם עולם אַ מִמְזֵר. איז ער 'באָרויבט' דורך די עלטערן, [ועל זה נאמר] דִּמְעַת הֶעֱשָׂקִים. אזוי זאָגט דער מדרש.

ער זאָגט נאָך עטליכע פֿשטים, אַלץ אַזעלעכע פֿשטים, אַלץ אַז ס'געשעט אַזעלעכע זאכן דורך אַן 'אַנדערן', [ולכן] רופט ער דאָס אַן [עֲשָׂקִים, וויבאלד] 'זיי' זענען גאָרנישט שולדיג, רופט ער עס אַן [אז] זיי זענען עֲשָׂקִים [על ידי אחרים]. אזוי זאָגט דער מדרש דאָרט אין מדרש רבה אויף קהלת.

סא

והנה בפרשת לך בפסוק 'חֲמִסִּי' עֲלֶיךָ שאמרה שרה לאברהם, מפרש רש"י, שאמרה כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך עֲרִירִי, לא התפללת אלא עלך, והיה לך להפיל על שנינו. ועוד כי דברים אתה חומס ממני, שאתה שומע ביוני ושותק

נאָר קאָן מען זאָגן, רש"י פֿשט [דקאי] אויפן גִּיהֶנֶם, איז אויך די זעלבע [אופן]. [דהנה] רש"י זאָגט^{לה} [אויף דעם וואָס] שָׁרָה האָט געזאָגט [לאברהם] חֲמִסִּי עֲלֶיךָ [לך טו, ה], [דהכוונה שאמרה לו] 'חֲמִסִּי' איז עֲלֶיךָ, דו ביסט מיך חומס, [והיינו] דו ביסט שולדיג, ווייל דו האָסט מיר געקאָנט העלפֿן.

נאָך זאָגט רש"י, דִּבְרִים אֶתָּה חומס מִמֶּנִּי, דו האָסט דיך געקאָנט אָננעמען על פֿבוֹדִי, [מלבד מה שאמרה] פֿאַרוואָס דו האָסט נישט מִתְפַּלֵּל געווען אויף מיר. [איבערדעם] רופט ער עס אַן חֲמִס, אזוי שטייט אין פֿסוק [אז] אזוי האָט שָׁרָה געזאָגט פֿאַר אַבְרָהָם אַבִּינוּן, [הלשון] חֲמִסִּי. [ורואין דענין כזה] דאָס הייסט חֲמִס.

סב

ועל דרך זה יש לפרש כוונת רש"י בקהלת, בפסוק וְהָיָה דִּמְעַת הֶעֱשָׂקִים, דהכוונה על אותן שמתו וחזרו ונתגלגלו באיש אחר, ולא היה להם תיקון בזה, וחזרו לידון בגיהנם. ולכן נקרא זה בלשון 'עושק', מה שהיה להחיים לתקן אותם ולא עשו כן

איבערדעם [מובן גם פירושו של רש"י בפסוק וְהָיָה דִּמְעַת הֶעֱשָׂקִים, ווייל] די נַשְׁמוֹת וואָס זענען אין גִּיהֶנֶם, זיי העטן געקענט האָבן אַ תִּיקוּן, אַז זיי קומען אַראָפּ [אין] די קינדער, וואָס מ'וועט זיי דאָ מִתֵּקֵן זיין.

אַבער אַז זיי קומען אַראָפּ און מ'העלפט זיי נישט, איז מען חומס פון זיי. דאָס אַליין הייסט אַ חֲמִס, דאָס איז דִּמְעַת הֶעֱשָׂקִים, פון די וואָס זענען אין גִּיהֶנֶם.

וְהָיָה מְנוּרָת זָהָב כְּלָה וגו' וְשִׁנִּים זִיתִּים עֲלֶיהָ וגו', תריץ אמורין חד אמר גולה, וחד אמר גאולה, מאן דאמר גולה גולה שבבבל וגלת שכינה עמהם, ומאן דאמר גאולה הוא פרוקא, דכתיב (ישעי' מז, ד) גָּלְגָּלוּ ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ, וכתיב (מייכב, ב, יג) עָלָה הַפָּרֶץ לִפְנֵיהֶם וגו'.

^{לה} ברש"י לך לך (טו, ה): חֲמִסִּי עֲלֶיךָ. חֲמִס העשוי לי, עֲלֶיךָ אני מטיל העונש. כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך עֲרִירִי (שם טו, ב), לא התפללת אלא עליך, והיה לך להתפלל על שנינו, והייתי אני נפקדת עמך. ועוד, דבריך אתה חומס ממני, שאתה שומע בזיוני ושותק. [ועיין בזה בבראשית רבה (מה, ה)].



סג

התחלת ישוב קושיא ה

ובוה יבואר כי ב' המעמים המבוארים כאן בפסוק על עונש המבול, הם טעם אחד, כי ענין 'החמם' הוא מה שהמתים שנתגלגלו לא באו לידי תיקון, שהם נעשקו מתיקונם וחזרו לגיהנם, בעון החיים שחטאו במעשה השחתה כל כך, עדשוה פעל גם השחתת הבעלי חיים, ולא יכלו להתחנך בהם

דאָס קען זיין דער פֿשט (בישוב קושיא ה, מה שאמר הפסוק טעם השחתה וגם טעם החמם, דהכל טעם אחד הוא).

[דכבר נתבאר דמה שאמר טעם] כי הַשְׁחִית כָּל בְּשָׂר, דער פעלער איז דאָך [פון] כי הַשְׁחִית כָּל בְּשָׂר, אַז ס'איז נישטאָ קיין 'תיקון', אפילו זיי ווערן נאָכאַמאַל מַגּוֹלְגֵל. [און] דעס איז שוין אַ חָמֶס פון דעם דור [שנתגלגלו בון], וואָס מ'פירט זיך אַזוי [אויף], אַז זיי ווערן נאָך מער נַתְּגָשֶׁם, [און] מ'העט זיי געקאַנט העלפֿן. [ועל דרך] ווי דער מדרש רופט דאָס אַן עֲשׂוּקִים. (וראה עוד להלן באות ע).

סד

[קושיא ו]

ובוה יש לפרש גם הלשון כי מְלָאָה הָאָרֶץ חָמֶס 'מַפְנִיָּהִם'. דלכאורה לא מובן כוונת הלשון 'מַפְנִיָּהִם' דעס קאָן זיין דער פֿשט [גם באומרן] כי מְלָאָה הָאָרֶץ חָמֶס 'מַפְנִיָּהִם'. [דלכאורה] וואָס איז דער מַפְנִיָּהִם, וואָס איז דער פֿשט 'מַפְנִיָּהִם', [והיה סגי לומר] כי מְלָאָה הָאָרֶץ חָמֶס, [ומובן מאליה דעליהם קאי, אַז] זיי טוען דאָך דעם חָמֶס.

סה

[קושיא ז]

גם הקשה האור החיים הק', דאם היו גולנים אם כן היו גם נגולים, ואם כן האיד נאמר כי 'מְלָאָה הָאָרֶץ' חָמֶס, דמשמע שכולם היו גולנים און דער אור החיים הקדוש פרעגט¹⁰, אַז ס'איז [געווען] גִּזְיָלָה, איז דאָך דאָ 'נַגְזָלִים' אויכעט, [ואם כן] ווי קען זיין 'מְלָאָה' הָאָרֶץ חָמֶס [דמשמע שכולם גולנים, והלא היו ביניהם גם 'נגזלים'].

סו

ישוב קושיא ז

אמנם לדרכינו הכוונה שכל החיים היו בכלל גולנים, והנגולים היו אותן הנשמות שכבר מתו ולא נתקנו, שגם מניעת תיקון המתים נקרא בפסוקים כלשון 'גזול' את המתים

נאָר [לדרכינו] דאָס איז דער פֿשט.

מְלָאָה הָאָרֶץ 'חָמֶס' [היינו, מה שגזלו] די אַלע נְשָׁמוֹת [שכבר מתו. ווי] ס'ווערט אַנגערופֿן¹¹ גִּזְלָת אֶת הַמֵּתִים.

ביי די קדישים זאָגן אויך די פוסקים¹², אַז מ'נעמט צי [אמירת קדיש], הייסט עס גִּזְלָת אֶת הַמֵּתִים.

¹⁰ באור החיים הק' (ו, יא): וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים וְגו' כי מְלָאָה הָאָרֶץ חָמֶס וְגו'. ואם תאמר, בשלמא אם נפרש אומר חמס כמו שאמר רבותינו (בראשית רבה לא, ו) שהוא עבודה זרה וגילוי עריות וכו', יש טעם בדבר. אבל להאומר שהוא חמס ממש שהוא הגזל, למה נענשו הנגולים כנגזלים. הגם שיש לומר שכולן היו גזולים, כל אחד כפי שיש יכולתו ממושלל יכולת, עם כל זה יתבאר הדבר וכו'.

¹¹ עיין בגמרא מועד קטן (כז, ב): תנו רבנן היוצא בבגד קרוע לפני המת הרי זה גזול את המתים ואת החיים. [וכוונת רבינו כאן נראה שהוא רק להביא ראיה שמצינו לשון 'גזילה' על המתים הנגזלים].

ובטור (ארי"ח סימן רצ"א): דאיתא במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות, כאילו גזול המתים.

[ולדרכינו יתפרש כאן דהכתוב] **פִּי מְלֶאֶה הָאָרֶץ חֶמֶס מֵיֵנֶט מֵעַן נִישֵׁט אֵינְגַּאנְצֵן בְּלוֹיז דַּעַס וּוָאָס מ'הָאָט גַּערוּיבֵט אֵינְיַנער** [מחבירו שהוא חי. רק] **ד'אָס' איז אויכעט נְכָלָל** [בזה, מה שחמסו מן המתים, ובזה היו 'כולם' גולנים, היינו כל החיים בהדור שחטאו, והגולים הם אותן נשמות שכבר מתו, ומיושב קושיית האור החיים הק'].

סז

המשך ישוב קושיא ה

ועל כל פנים ענין החמס שעל זה נחתם גור דינם, הוא מה שגולו את המתים מתיקונים, על ידי עֵוֹן ההשחתה שלהם, שזה גרם ההשחתה גם לבעלי חיים. ואם כן ענין החמס וענין ההשחתה הכל אחד הוא. מלבד מה שיש לומר עוד, דרא ודא גרמי, ועל דרך שאומר הכתוב **אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן**

נֶאָר אֵינְס ברענגט דָאָס אַנדערע, ס'איז מעורר [זה את זה. שגול ממש כפשוטו מצטרף עם ענין מה שגולו את המתים מתיקונם]^ט.

אָזוי ווי דער פֿסוק זאָגט - אויך אין קהלת (י, כז) - אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן אָמַר קְהֵלֶת, זאָגט אויך רש"י דעם פֿשט דאָרטן^ב, - [ומקורו] אין די גמרא, אין סוטה^א איז דאָך עס אַ גמרא, - [אז] ס'נעמט זיך צוזאָם, אַסאָך 'עֲנוֹת' אינאיינעם. פֿאַרקערט אויך - זאָגט ער [בפסוק זה]^{בב} - אַז 'עוֹנֵשִׁים' [מצטרפים] אינאיינעם [לכפר העוֹן, שהם באים] צוביסלעך, און ס'איז 'מְכַפֵּר', דָאָס אויך [איז מצטרף] לְמִצּוֹא חֻשְׁבוֹן.

סח

איבערדעם איז רעכט.

דער פִּי הַשְּׁחִית כָּל בֶּשָׂר מִיֵּט דַּעַס מְלֶאֶה הָאָרֶץ חֶמֶס, דָאָס איז איין בְּחִינָה. דורכדעם ווייל ס'איז הַשְּׁחִית כָּל בֶּשָׂר, אַז דָאָס דור איז 'אָזוי', אַז מ'קומט נישט צי צו קיין שום תִּיקוֹן, [איז ממילא] די אַלע נְשָׁמוֹת וואָס זיי קומען אַראָפּ, איז מען באַרויבט.

^{לח} עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שכו, אות ג) שכתב לשון גזול את המתים לענין אמירת קדיש.

^ט ונמצא דאף שגם גזל כפשוטו נכלל בפסוק, והא והא אינטייהו בהו, אבל מה שנחתם גור דינם למבול, ולא היתה תקנה אחרת להם, זה היה בשביל החמס שעשו לנשמות גלגוליהם, שלא נתנו לב לתקן אותם, ואדרבה עוד קלקלו ופגמו אותם יותר, וזה נקרא חמס, בבחינת גזול את המתים כנ"ל. (דברי יואל).

^ב ברש"י קהלת (י, כז): רָאָה זֶה מִצֵּאתָ אֶמְרָה קְהֵלֶת אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן. כל המצות שהצדיקים עושים, והעבירות שהרשעים עוברים, נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת, עד שמצטרפות לחשבון גדול, כך פירשו רבותינו במסכת סוטה.

^{בא} בגמרא סוטה (ג, ח): תניא היה רבי אומר, מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, שנאמר (ישע' כז, ח) בַּסֵּאפָא בְּשִׁלְחָה תִּרְיֶכְנָה [פירש"י: בַּסֵּאפָא, בתוך אותה סאה עצמה, כשאתה משלֶּחָה לאבדון תִּרְיֶכְנָה]. אין לי אלא סאה [עבירה גדולה], מנין לרבות תרקב [חצי סאה, תרי וקב, דהיינו ג' קבין] וחצי תרקב, קב וחצי קב, רובע וחצי רובע, תומן ועוכלא [משקלות קטנים הן, ושיעורן כבכא בתרא (ז, א)] מנין, תלמוד לומר (שם ט, ד) כִּי כָל סֹאן סֹאן בְּרַעַשׁ. ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול [ואע"פ שלא נפרעו ממנו פעם ראשונה ושניה, לא ויתרו לו עליהם, אלא מצרפין לו אותן לחשבון], תלמוד לומר אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן.

^{בב} כמבואר בבמדבר רבה (ט, כד): תני היה רבי מאיר אומר, מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, שנאמר בַּסֵּאפָא בְּשִׁלְחָה תִּרְיֶכְנָה וכו'. אין לי אלא דבר הבא במדה, מנין שאפילו פרוטות מצטרפות לחשבון גדול, תלמוד לומר אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן. בנוהג שבעולם, אדם נכשל בעבירה שחייבין עליה מיתה בידי שמים, מת שורו, אבדה תרנגולתו, אבדה צלוחיתו, נכשל באצבעו, אַחַת מתארעה לְאַחַת והחשבון מתמצה, כמה הוא מיצוי חשבון, עד אחד וכו'.

ובקהלת רבה (פ"א, פסוק כז): אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן. א"ר יצחק, בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא חייב עליה מיתה לשמים, במה נכתפר לו, מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, נכשל באצבעו הקטנה ויצא ממנה טיפת דם, מקצת הנפש ככל הנפש, שנאמר אַחַת לְאַחַת לְמִצַּא חֻשְׁבוֹן, חדא מערערא חדא והחשבון מתמצה. כמה הוא מיצוי החשבון, ר' פנחס אמר עד אחת.



סט

ישוב קושיא ו

ולזה נאמר מִלְאָה הָאֶרֶץ חָמֶם 'מִפְּנֵיהֶם', (והיינו שחמסו וגולו מן הדור שלפניהם, דהיינו המתים)
[און] דָּאָס איז מִלְאָה הָאֶרֶץ חָמֶם 'מִפְּנֵיהֶם', [שכלשון 'מפניהם' מציין הכתוב מי הם
הנגזלים, דהיינו שגזלו מאותן שהיו בדור 'שלפניהם'].
און דָּאָס קען זיין טאַקע איין זאַך [ההשחתה והחמס].

ע

הוספה לישוב קושיא ה

ולאותו פירוש שבמדרש שמפרש הפסוק דְּמַעַת הָעֵשְׂקִים, על ענין הממורים שהם
נעשקו על ידי אביהם, אם כן הם ממש דבר אחד, ענין ההשחתה וענין החמס והעושק
איבערהויפט לויט דעם פֿשט אין מדרש [כי דְּמַעַת הָעֵשְׂקִים] דָּאָס מיינט מען
מִמְזָרִים, ווערן זיי באַרויבט [על ידי אביהם, און] עֲשׂוּקִים ווערן זיי אַנגערופן, זיי ווערן
אַנגערופן עֲשׂוּקִים. (והדור המבול) זיי האָבן אַזוי געפֿירט [אַז] ס'איז פֿיל געוואָרן מיט
מִמְזָרִים, איז מִלְאָה הָאֶרֶץ חָמֶם, דָּאָס איז טאַקע חָמֶם, איז דָּאָס איין זאַך [החמס
וההשחתה].

עא

און לְמַצָּא חֶשְׁבוֹן, דָּאָס נעמט זיך צונעזאַם, איבערדעם דָּאָס איז ביידע [הא והא
גרמו. וגם] דָּאָס איז אַלעס איין בחינה.

קיב

הקדמה לישוב קושיא ב (בב' אופנים)

איבערדעם דָּאָס איז טייטש 'הַפּוֹרָ' רְשָׁעִים וְאִינָם (קושיא ב), קען מען זאָגן אויף
צוויי אופנים^{מג}.

קיג

הקדמה לישוב קושיא ב (באופן ראשון)

מבואר בנמרא שרבי אלעזר היה עני גדול, ואמר עד מתי אֶצְטַעַר בְּהַאי עֲלָמָא, ואמרו
לו מן השמים נִיחָא לָךְ 'דְּאַפְסְכִּיה' לְעֲלָמָא מְרִישָׁא, אֶפְשָׁר דְּמַתְּיִלְדַּת בְּשַׁעְתָּא דְּמוֹזִי
קודם, (דהנה) די גמרא זאָגט^{מז}, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פִּדְתָּ [היה אצל] אַ גְּרוּיס עֲנִיּוֹת לֹא
עלינו. הָאֵט ער געפרעגט [בחלום מהקב"ה] עַד אֵימַת [אֶצְטַעַר בְּהַאי עֲלָמָא], ווילאַנג זאָל איך
ליידן. הָאֵט דער בורא כל עולמים געפרעגט נִיחָא לָךְ 'דְּאַהֲפַכְתָּ' לְעֲלָמָא, איך זאָל
איבערקערן די וועלט, אֶפְשָׁר דְּמַתְּיִלְדַּת בְּשַׁעְתָּא דְּמוֹזִא.

^{מב} ואופן השני יודפס אי"ה בחלק ג' של הקונטרס, דזה עולה לפי הדרוש דשם.

^{מז} בגמרא תענית (כה): רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פִּדְתָּ דְּחִיקָא לִיה מִלְּתָא טוֹבָא (פירשי: אמורא היה, והוא הנקרא מרא דארעא
דארץ ישראל, בעל הוראות היה, והוא שימש רבי יוחנן אחרי מות ריש לקיש, והיה דחוק וענין). עַבְד מַלְתָּא [הקיו דס], וְלֹא
הָוָה לִיה מִיְדֵי לְמַטְעַם, שָׁקַל בְּרָא דְתוֹמָא [בן השום, צלע של שום] שָׁדָא לְפּוּמִיָּה, חֲלַש לִיבִיָּה [נתעלפה] וְנִים. אָזוּל
רַבִּנָּן לְשִׁילֵי בִיָּה, חֲזִיּוּהוּ דְּבָכִי וְחִיָּיָד, וְנָפֶק צַדִּיקָתָא [ניצוץ] דְּנוּרָא מֵאַפּוֹתִיָּה [ממצחן]. כִּי אֲתַעַר, אֶמְרוּ לִיה מָאִי
טַעְמָא קִבְּכִית וְחִיִּיתָ. אָמַר לָהּ, דִּתְהָה יְתִיב עֲמִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָמְרִי לִיה עַד מָתִי אֶצְטַעַר בְּהַאי עֲלָמָא,
וְאָמַר לִי, אֶלְעָזָר בְּנִי, נִיחָא לָךְ 'דְּאַפְסְכִּיה' לְעֲלָמָא מְרִישָׁא, אֶפְשָׁר דְּמַתְּיִלְדַּת בְּשַׁעְתָּא דְּמוֹזִי. אֶמְרוּ לְקַמִּיָּה כּוּלִּי
הָאִי 'וְאֶפְשָׁר' [בתמיה, כולי האי עבדת, ואכתי הך ספיקא, דלמא לא מיתרמינא בשעתא דמוזנין]. אֶמְרוּ לִיה, דְּחִיִּי טַפִּי, או
דְּחִיִּינָא [ימי חיי שחייתי כבר, הם רבים ממה שאני עתיד לחיות]. אָמַר לִי, דְּחִיִּיתָ [מה שכבר חִיִּית מרובים ממה שאתה עתיד
לחיות, והיינו דקא בכי כי אמר שכניה הכי, והאי דחייך משום שלשה עשר נהרותאן]. אֶמְרוּ לְקַמִּיָּה, אִי הָכִי לֹא בְּעִינָא
[דתיחריביה לעלמא]. אָמַר לִי, בְּהַאי אַגְרָא דְּאֶמְרָתָּ לֹא בְּעִינָא, יְהִיבָנָא לָךְ לְעֲלָמָא דְּאֲתִי תְּלִיסַר נְהַרְוֹתָא דְּמִשְׁחָא
אַפְרָסְמוֹן דְּכִין, כְּפֶרֶת וְדָגְלָת, דְּמַעֲנַגְתָּ בְּהוּ [לרחוץ בהן, ולטייל בהן מזה לזה].

קיר

ומפרש המהרש"א, דלשון 'הפיכה', היינו להפוך עולמו של רבי אלעזר ולקראו שנית. ושואלי הכוונה על 'גלגול הנשמות'

זאגט דער מהרש"א^מ וואָס הייסט עפעס [אז] 'די גאַנצע וועלט' זאָל מען איבערקערן [בשביל שינוי המזל של רבי אלעזר לחוד].

זאָגט ער [פֿשט, אז] מ'מיינט נאָר [אז] 'ער' זאָל נאָכאַמאָל מגולגל ווערן, דאָס הייסט הַתְּהַפְּכוּת הָעוֹלָם [שלו], ביי אים אַליין, 'זיין' וועלט, [ווייל] יעדער מענטש איז אַן עוֹלָם קָטָן^מ, [און אין] 'זיין' וועלט דאָס הייסט אַן הַתְּהַפְּכוּת אַז ער ווערט נאָכאַמאָל מגולגל.

אַזוי זאָגט דער מהרש"א [בלשון הגמרא נוחא לך כי] 'אַהֲפִיכָה' לְעֵלְמָא, [דבזה נרמז ענין גלגול הנשמות. והרי שלשון 'הפיכה' מורה על ענין הגלגולים].

קטו

ישוב קושיא ב (באופן ראשון)

ועל דרך זה יתפרש דרשת המדרש בספסוף 'הַפִּיכָה' וְשָׁעִים וְאַיִנָּם, זה דור המבול. והכוונה דאף לאחר 'שנתהפכו' לבוא שנית בגלגול לצורך תיקון, וְאַיִנָּם, שלא באו לידי תיקון בדורם, ולכן הוצרכו להמחות ולבוא בשאר דורות. והוא על ידי וְכִית צִדִּיקִים יַעֲמֹד, זה נח, שממנו ומהעמדת ביתו יצא אחר כך הכלל ישראל, ואצלם באו גם דור המבול לידי תיקון.

דאָס קען זיין איז דער פֿשט [מה שדרשו על דור המבול לשון 'הפיכה'].

[שאמר הכתוב] אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ^מ, ס'איז געווען אַזוי ווי דער מדרש זאָגט [זה שאמר הכתוב הַפִּיכָה וְשָׁעִים וְאַיִנָּם וְכִית צִדִּיקִים יַעֲמֹד], ס'איז זייער נישט גוט געווען [אנשי דורו של נח], איבערדעם ווייל ס'איז געווען - אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט (בישוב קושיא ד וקושיא ח) - הַשְּׁחִית 'כָּל בָּשָׂר' אֶת דְּרָכּוֹ [ואפילו הבעלי חיים, דהכוונה ווייל] זיי זענען נאָכאַמאָל מגולגל געוואָרן [בבעלי חיים, ועם כל זה לא היו יכולים לבוא לידי תיקון בדורם].

קאָן זיין [שנכלל בזה הן] 'דִּי דוֹרוֹת אַליין, און [הן] די מענטשן פון די 'פריערדיגע' דורות, זענען נאָכאַמאָל מגולגל געוואָרן, און זיי זענען אַלץ נאָך אַרגער געוואָרן, און די מענטשן [שנתגלגלו] אין די בְּהֵמוֹת וְחַיִּוֹת, און אין גראָז, זענען אַלע נאָך אַרגער געוואָרן פֿסָדֵר.

איבערדעם זאָגט דער מדרש [זה שאמר הכתוב] 'הַפִּיכָה' וְשָׁעִים, זיי זענען נִתְּהַפְּךָ געוואָרן [עולם, לחזור ולבוא בגלגול], וְאַיִנָּם, און ס'איז גאַרנישט געווען [שלא באו לידי תיקון בזה].

^מ בגמרא זו יש ב' גרסאות, ובמהרש"א (שם) היתה לו הגירסא דאמר הקב"ה לרבי אלעזר בן פדת, נוחא לך 'דאחריב' לעלמא. ועל זה כתב וז"ל: דאחריב לעלמא כו'. לכאורה אינו דומה [פי' אין מסתבר] 'להחריב' כל העולם משום שישתנה שעתו של רבי אלעזר. ונוסחות הישנות יותר מדוקדק, נוחא לך 'דאפכי'ה' לעלמא מרישא כו', דאיכא לפרושי על רבי אלעזר קאמר, 'להפוך עולמו' [של רבי אלעזר] ולקראו שנית. ואולי שכוונו בכאן על 'גלגול הנשמות'.

^מ כמבואר בתנחומא פקודי (סימן א) עיי"ש באורך. ובתיקוני זהר (דף קל:): וְאַכְרִין דְּבַר נֶשׁ כְּלָהּ אֵינוֹן מְסוּדְרִין עַל סִדְרֵי בְּרָאשִׁית, וּבְגִין דָּא אֲתֵּקְרִי בַּר נֶשׁ עוֹלָם קָטָן, וּמֵאַן דָּאֲמַלִּיךְ לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עַל כָּל אֶבֶר וְאֶבֶר, כְּאֵלוֹ אֲמַלִּיךְ לִיָּה עַל כָּל עֲלָמָא, וְאַגְרָא דְּבַר נֶשׁ דָּאֲמַלִּיךְ לִיָּה עַל כָּל אֶבֶר וְאֶבֶר לֹא אֲתֵּיִיחִיב רֶשֶׁן לְגַלְגָּא, דְּאֵלִין אֵינוֹן טַעֲמֵי מַצּוֹת דְּלֹא אֲתֵּיִיחִיבוּ לְגַלְגָּא, בְּגִין דְּלֹא יֵהָא בַּר נֶשׁ עוֹבֵד לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס וכו'. [ובספרי מוסר מבואר עוד הענין באורך].

^מ הפוסל את הראשונים, ועל דרך שיבואר עוד להלן באות קנב.



נָאָר וּבֵית צִדִּיקִים יַעֲמֹד, נָאָר נֹחַ הָאֵט עַם מִתְקֵן גְּעוּוּעַן, ס'איז געגאַנגען [המשך הדורות מן נח לאחר המבול], און ס'איז געוואָרן וואָס ס'איז געווען ווייטער [שנתקנו בבני ישראל על ידי שעבוד מצרים ועל ידי קבלת תורה, ונמצא כי נח הצדיק בעמידת ביתו] עַר הָאֵט עֲפַעס געברענגט אַ שטיקל עוֹלָם הַתִּיקוֹן [גם לאנשי דור המבול].

קנ

- און דער בורא כל עולמים זאל העלפן (ההמשך באות קנו). -

קנא

ישוב קושיא א

בתנחומא פרשת ראה איתא שהיו עוד צדיקים בדור נח, אלא שנמחו. ולדרכינו יש לומר כי גם בצדיקים יש צורך להתגלגל, וכיון שלא היה עצה להתגלגל בדור המבול ולבוא לדין תיקון, גם הם נסתלקו ובאו בדורות אחרים. ועליהם אמר 'אלה' תולדת נח, לפסול את הראשונים, והיינו אף הצדיקים שבהם איבערדעם האט מען דאָס געוויזן, 'אלה' תולדת נח, איז דער פֿשט תולדת נח, [דאָס איז] פֿוסל אַת הָרָאשונים, ער מיינט טאַקע די פריערדיגע [דורות, שקודם דור המבול. אז] ער האָט מִתְקֵן געווען די פריערדיגע, [איז געווען] פֿסל אַת הָרָאשונים, וואָס דערפריער איז געוועזן מְכַעֲסִין וּבָאִין^{מח} [בעשרה דורות שמאדם עד נח], און ס'האָט גאַרנישט גענוצט [לחקנם על ידי גלגול], און 'ער' האָט מִתְקֵן געווען.

קנב

נעכטן נאכט^א האָב איך מיך געשטעלט דערויף [בין הקושיות], און איך האָב נישט אויסגעפירט [דעם תירוץ].

[נאָר] אֵלֶּה תּוֹלְדֵת נֹחַ, ער מיינט טאַקע [בהרמו לפסול את הראשונים]^{מט}, וואָרן לעולם ס'איז דאָך געווען - [ווי] דער מדרש תנחומא זאָגט אין פרשת ראה^נ, אז ס'איז געווען - אַסאַך צִדִּיקִים [אויך] פריער. נאָר זיי זענען נסתלק געוואָרן פֿאַרן מְבּוֹל.

קנג

און די טעמים [דערפון, על מה שהם נסתלקו], אין מדרש^{נא} איז דאָ צוויי טעמים: א) [כדי שהצדיקים] זיי זאָלן נישט זען דאָס שלעכטס, אזוי ווי די גמרא זאָגט אין בבא קמא^{נב}.

ב) און איין טעם איז, דער מדרש זאָגט אויף איין פלאַץ^{נב}, אז זיי האָבן מִתְפַּלֵּל געווען, און דער בורא כל עולמים האָט נישט געוואָלט זיי זאָלן מִתְפַּלֵּל זיין, ווייל

^{מח} וכלשון המשנה באבות (ה, ב): עֲשֶׂה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אַרְךָ אֲפִים לְפָנָיו, שְׁכָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין, עַד שֶׁהָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמְּבּוֹל.
^{מט} וסיום הענין בזה הוא להלן באות קנה.

^נ בתנחומא פרשת ראה (סימן א): אמרו רבותינו, הרבה כשרים היו בהן כגון נח, ונמחו עם הדור.

^{נא} היינו בדברי חז"ל, דטעם אחד הוא בגמרא, וטעם אחד הוא במדרש, וכדמסיק רבינו.

^{נב} בגמרא בבא קמא (ס): תאני רב יוסף, מאי דכתיב (כא יב, כב) וְאֵתָם לֹא תִצָּאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר, כִּיֹּן שִׁנִּיתָן רְשׁוֹת לְמִשְׁחִית אִינוּ מִבְּחִין בֵּין צִדִּיקִים לְרָשָׁעִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁמִתְחִיל מִן הַצִּדִּיקִים תַּחֲלָה, שְׁנֵאמַר (יחזקאל כא, ח) וְהִכֵּיתִי מִמֶּךָ צִדִּיק וְרָשָׁע. כִּי רב יוסף, כולי האי נמי לאין דומין [פירש"י: כלומר להכל חשוכים הצדיקים, שקודמים לפורענות], אמר ליה אבבי טיבותא הוא לגבייהו [שלא יראו ברעה העתידה לבא], דכתיב (ישעי' נז, א) כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצִּדִּיק.

ס'איז נישט געווען קיין טוכה אַז ס'זאָל בלייבן 'דעם דור'. וולדריכנו היינו מכיין שלא באו לידי תיקונים, אף כשחזרו ונתגלגלו, וכמבואר לעיל].

קנר

וממשיך הכתוב נח איש צדיק תמים ה'ה' בדורותיו, וכמו שדרשו במדרש כל מי שנאמר בו ה'ה' לפי שהיה מתוקן לכך, ואמר שלכן נשאר נח משאר צדיקים, כי היה מתוקן להעמדת העולם, אשר בו ובבניו יתוקן גם אנשי 'דורו' בעתיד

און פאַרוואָס איז ער [נח] געבליבן, ווייל ס'איז [נח איש צדיק תמים] ה'ה', ער איז געווען מתוקן צו דעם¹¹, ער איז געווען אָנגעגרייט¹². ס'איז אַלֶּה תולדות נח, [אויף] אַראָפּצוברענגען תולדות אויף דער וועלט, איז 'ער' געווען [מתוקן לכך].

קנה

[על כל פנים מיט דעם] פּוֹסֵל אֶת הָרָאוּשִׁים מיינט ער אפילו די צדיקים די פריערדיגע, זענען אויך אוועק פון דעם עולם, און זיי האָבן נישט איבערגעלאָזט גאַרנישט, ווייל ס'איז געוועזן אין 'דעם' דור. [ורק נח] ער אַליין איז געבליבן. איי פאַרוואָס, ווייל [נח איש צדיק תמים] ה'ה', ס'איז אין ספּראַ דאָדס קדמאָה¹³ [שוין געשטאַנען אַז] ער איז געווען אָנגעגרייט צו דעם. אַזוי ווי דער בורא כל עולמים האָט

¹¹ כעת לא ידענו מקומו, וילע"ע.

¹² כמבואר בבראשית רבה (ל, ח): תמים ה'ה' בדורותיו וכו'. אמר רבי יוחנן, כל מי שנאמר בו ה'ה', מתחלתו ועד סופו הוא צדיק וכו'. ר' חנינא ור' יוחנן וכו', ומה אני מקיים ה'ה', שהיה מתוקן וכו'. הן האדם ה'ה' (בראשית ג, כב), מתוקן למיתו. נחש ה'ה' (שם, א), מתוקן לפורענות. קין ה'ה' (שם ד, כב), מתוקן לגלות וכו', נח ה'ה', מתוקן לנס וכו'. רבי לוי ורבנן, ר' לוי אמר כל מי שנאמר בו ה'ה', ראה עולם חדש וכו', רבנן אמרין כל מי שנאמר בו ה'ה', זון ומפרנס, נח זון ופירנס כל י"ב חודש וכו'.

ובתנחומא שמות (סימן יז): מה כתיב למעלה מן הענין, ומשה ה'ה' רעה (שמות ג, א), הרבה נתייחדו עד שלא באו לעולם, המות מתוקן היה שיבא לעולם, שנאמר (בראשית א, ב) וַחֲשַׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹמֹת, זה מלאך המות שמחשיך פני הבריות, וכתיב (לא) וַיֵּאָר אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַהֲנִיחַ טוֹב מְאֹד, כבר היה, דכתיב (שם, ב) וַהֲאָרֶץ ה'ה' תהו ובהו וַחֲשַׁךְ, ולא הביא הקב"ה את המות אלא על ידי הנחש שהיה מתוקן [לכך], שנאמר (שם ג, א) וַהֲנַחֵשׁ ה'ה' עָרוֹם, וצפוי היה לפני הקב"ה שאדם עתיד לאכול ממנו וימות בעלילה, דכתיב (שם ב, יז) כִּי בָיִם אֶכְלֶךָ מִקֶּדֶם מוֹת תָּמוּת, אמר ליה הקב"ה אין זו משל עכשיו, שכבר היה מתוקן, וכתיב הן האדם ה'ה'. כִּי עתיד היה המבול לבא לעולם ויתפלט ממנו נח ובניו, דכתיב נח איש צדיק תמים ה'ה', צפוי היה שצדיק הזה עומד ועולם מתנהג בו והעמידו. ואחריו העמיד לאברהם, דכתיב (יחזקאל לו) אַחֲד ה'ה' אֲבִרְהָם וכו'. עתידין ישראל להגאל ממצרים, והיה משה מתוקן להם, דכתיב ומשה ה'ה' רעה.

¹³ ועיין עוד באורך בענין זה בדברי יואל בפרשתן (עמוד קס).

¹⁴ עיין בגמרא עבודה זרה (ה): מאי דכתיב (בראשית ה, א) זֶה סֵפֶר תולדות אָדָם וגו', וכי ספר היה לו לאדם הראשון, מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו וכו'. ובבראשית רבה (כד, ב): דבר אחר זה ספר תולדות אָדָם, כתיב גְּלָמִי רָאוּ עֵינַי וְעַל סִפְרָךְ כָּלִם יִתְּבוּ יָמִים יָצְרוּ וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם, רבי יהושע בר נחמיה ורבי יהודה בר סימון בשם ר"א, בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, מלא כל העולם כולו בראו ממזרח למערב וכו'. רבי תנחומא בשם רבי בנייה ורבי ברכיה בשם רבי אלעזר אמר גולם בראו, והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו, והא הוא דכתיב גְּלָמִי רָאוּ עֵינַי. אמר רבי יהודה בר סימון, עד שאדם הראשון מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם, הראה לו דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור וסופריו, דור דור ומנהיגיו, שנאמר גְּלָמִי רָאוּ עֵינַי, גולם שראו עיניו, [ועל ספרך כָּלִם יִתְּבוּ] כבר הם כתובים על ספרו של אדם הראשון, הוי זה ספר תולדות אָדָם.

ובזהר הק' (ח"א דף צ:): תא חזי, דאמר רבי שמעון כתיב זה ספר תולדות אָדָם, וכי ספר הוה ליה, אלא אוקמיה דקדושא ברין הוא אחמי ליה לאדם הראשון דור דור ודורשיו וכו'. היאך אחמי ליה, אי תימא דחמא ברוח קדושא דאנון זמינין למיתי לעלמא, כמאן דחמא בחכמתא מה דיייתי לעלמא. לאו הכי, אלא חמא בעינא

געוויזן משה רבינו'ן אז בצלאל וועט מאכן דעם משכן^י, ווייל 'היה', ער איז געווען אנגעגרייט צו דעם.

קנו

ובפרט לדברי האר"ל כי נח היה בו נשמת משה, ואם כן נמשך
כחו לכל הדורות, וכמו שאמרו אַתְּפִשְׁטוּתָא דמשה בְּכָל דָּרָא

[ובפרט כי] נח איז געווען נשמת משה^ס.

און אזוי ווי משה איז דאך אַתְּפִשְׁטוּתָא [דמשה] בְּכָל דָּרָא וְדָרָא^{נח}, דאָס איז אַן
אייביגער כח. נח מיט משה רבינו'ן, דאָס האָט זיך געצויגן [לדורות]^ט.
אזוי ווי דער אר"י הקדוש זאגט^פ [כי נח היה נשמת משה].

קנו

ברכת הקודש

דער בורא פל עולמים זאל העלפן במהרה:

מ'זאל מיר זוכה זיין, מ'זאל מיר זען דעם תיקון השלם.

מ'זאל מיר במהרה געהאלפן ווערן.

מ'זאל נישט זיין חלילה קיין נעשק, מ'זאל ניצול ווערן [מבחינת] דמעת העשקים.

בלהו. והוא דיוקנא דזמנין למיקם ביה בעלמא, פלהו חמא בעינא. מאי טעמא, בגין דמיומא דאתברי עלמא
בלהו נפשאן דזמנין למיקם בבני נשא, פלהו קיימין קמי קודשא בויף הוא ביהוה דיוקנא ממש דזמנין למיקם
ביה בעלמא וכו', וחקמא לון אדם הראשון בעינא וכו', הך הוא דכתיב גלמי ראוי עניף ועל ספרך וגו'.

^ט כמבואר בשמות רבה (מ, ב): דבר אחר, קראתי בשם בצלאל אין כתיב כאן, אלא 'ראה' קראתי. אתה מוצא
כשעלה משה למרום והראה לו הקב"ה כל כלי המשכן, ואמר לו כך וכך עשה, וְעִשִּׂיתָ מְנוֹרַת (תרומה כה, לא),
וְעִשִּׂיתָ שֻׁלְחָן (שם, כג), וְעִשִּׂיתָ מִזְבֵּחַ (תצוה לו, א), כך כל מעשה המשכן [אמר לו לעשות]. בא משה לירד, סבור
שהוא עושה אותו, קרא לו הקב"ה אמר לו, משה, מלך עשיתך, אין דרך המלך לעשות דבר, אלא גוזר ואחרים
עושים. אף אתה אין לך רשות לעשות דבר, אלא אֲמֹר להם והם עושים. ולא אמר לו למי יאמר, אמר משה למי
אומר, אמר לו אני מראה לך. ומה עשה הקב"ה, הביא לו ספרו של אדם הראשון, והראה לו כל הדורות שהן
עתידין לעמוד מבראשית עד תחית המתים, דור ודור ומלכיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ונביאיו. אמר לו, כל
אחד ואחד התקנתיו מאותה שעה, וכן בצלאל מאותה שעה התקנתיו, הוי 'ראה' קראתי בשם בצלאל.

^{יב} לשון התיקוני זוהר (דף קכב).

^{טט} ועיין בבראשית רבה (כ, י) א"ר חנינא בר פפא, אפילו נח שנשתייר מהם, לא שהיה כדאי, אלא שצפה הקב"ה
שמשו עתיד לעמוד ממנו, שנאמר (בראשית ו, ג) בְּשָׁנָם זה משה, דחושבניה דדין הוא חושבניה דדין. רבנן מיייתו
לה מהכא (שם) וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, ומשה חי מאה ועשרים שנה.

^פ בשער הפסוקים פרשת כי תשא: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רָאָה אֶתָּה אֲמַר אֵלַי וְגו' וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצָּאתָ
חַן בְּעֵינַי (תשא לג, יב). קשה שלא מצינו מאמר ידעתך בשם כלל בכל התורה, ואין אמר וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ
בְּשֵׁם. אבל זה יובן במה שאמרו בספר התיקונים בתיקון ס"ט, כי משה הוא שם בן נח. והענין נתבאר אצלנו,
כי משה הוא גלגול הבל בן אדם, ואח"כ נתגלגל בשת אחיו, ואח"כ בנח הצדיק, שהיו בדורו דור המבול, שהם
עצמם בחי' הערב רב שבדורו של משה, כנזכר לעיל (בשער הפסוקים פרשת שמות) בפסוק וְיָקָם מִלִּךְ חֲדָשׁ עַל
מִצְרַיִם. ולפי שנח הניחם למחות בדור המבול וחטא בזה, לכן נתקן במשה, שמסר עצמו עליהם, ואמר (תשא לב,
לב) וְאִם אֵין מִחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר קָתְבָתָּ. ואחר כך נתגלגל בשם בן נח. ואל תתמה איך נתגלגל בנח ובשם
בנו, שהיו שניהם חיים בדור אחד. כי כבר הודעתך, כי בחינת כל הגלגולים האלה של משה, הם בסוד חלקי
נר"ן שלו, וחלק זה בא באיש אחד, וחלק זה בא באיש אחד. וזהו שנאמר וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם, כלומר
כבר הודעת לי שנתגלגלתי ב'שם' בן נח, שהיה נביא, ושם ידעתי ודברת עמי בנבואה. וגם בהיותי מגולגל בנח,
אמרת לי שנתגלגלתי ב'שם' בן נח. וכמו שאמר הכתוב (בראשית ו, ח) וְנָח מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'. כי 'חן' הם עצמם אותיות
נח', וזה שאמר הכתוב וגם מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינֵי.

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן :
מ'זאל די זכיה האבן, מ'זאל מכוון זיין דעם רצון הבורא ברוך הוא.

השם יתברך ירחם עלינו.

דער בורא פֿל עולמים זאל אונז מציל זיין, [ער] זאל אונז מציל זיין פון מים
הַיָּדוֹנִים.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו גיין בדרך האמת.

מ'זאל במהרה געהאלפן ווערן, מ'זאל מיר זען די ישועה שלימה. בהתרומוות
קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

